ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

1892

ՕԳՈՍՏՈՍ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ՄԸ	337
ԱՇԽԱՐՀԻ ԾԱԳՈՒՄՆ	348
ԳՈՂԴՈՓԱՅԻ ՍՏՈՐՈՏԻՆ	352
ՋԻՆԸԸՂ ՄԻ՛ ՄԻՐԵՐ	356
ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԹԷ ԿՈՒՄԱԿԻՑ	359
ԵՕԹՆԵԻՏԱՍՆԵՐՈՒՊ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ Վ.ԵՀ. ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏ Բ. ԿԱՑՍԵՐ	363
ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ (Շ-ՆՆ-Ր)	364
ՓՇՐԱՆՔ	366
ՄՏԱԾԻՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ (Շ-Ր-)	367
ԼԵԼԵՆԱ ԱՌ ՇԱՀՆՈՒՐ	370
ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ	373
ՄՕՐ ՄԸ ՋՈՀԸ	374

ՃՄԻՒՌՆԻԱ.

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ԲԱԶՄԱՎԻՊ
Ամսաթերթ Ե. ՏԱՐԻ 1892
Բաժանորդագինն է՝ 10 ֆր. (4 րբ.)։ Վենետիկ՝ Ս. Ղազար

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ
Ձ. ՏԱՐԻ 1892
Բաժանորդագինն է՝ 10 Ֆրանք։ Վիէննա

ՄԱՂԻԿ
Շաբաթաթերթ
Բաժանորդագինն է՝ 50 դրշ. Կ. Պոլիս։

ՆՈՐ-ԴԱՐ
Թ. ՏԱՐԻ
Ամենօրեայ թերթ
Տարեգինն է 10 րուբլի, վեց ամսուանը՝ 6 րուբլի, Հատուկ՝ 5 կոպէկ։ Թիֆլիզ։

ԱՐՁԱԳԱՆՔ
Օրաթերթ
ԺԱ. ՏԱՐԻ 1892
Բաժանորդագինն է՝ 10 րուբլի։ Թիֆլիզ։

ՏԱՐԱԶ
Պատկերազարդ
Շաբաթաթերթ, Գ. ՏԱՐԻ 1892։
Բաժանորդագինն է՝ 6 րուբլի։ Արտասահման՝ 7 րուբլի։ Թիֆլիզ

ԱՂՔԻՒՐ
Պատկերազարդ
Ամսաթերթ Ժ. ՏԱՐԻ 1892։
Բաժանորդագինն է 3 րուբլի։ Արտասահման՝ 4 րուբլի։ Թիֆլիզ

ԱՐԱՔՍ
Պատկերազարդ
Վեցամսեայ Ե. ՏԱՐԻ 189։
Բաժանորդագինն է՝ 3 րուբլի, իւրաքանչիւր գիրքը կ՚արժէ՝ [illegible] ՌՆԴՐՉՊՈՒՐԻՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԻԲ· ՏԱՐԻ 1892 ՕԳՈՍՏՈՍ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ՄԸ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ԱՆՃԱՐԱԿ ԱՄՈՒՍԻՆԸ

Սովորաբար անհաւատարիմ կնկան մ՚առնուիլը ծիծաղաշարժ էակ մը կ՚նկատուի։ Շատեր կ՚դատապարտեն զինք և կ՚համակրին իր աղէտոր կնոջ և զուարթաբուն սիրահարին։ Լորտ Պալքօմպ մի և նոյն պարագային մէջ կ՚գտնուէր։ Թէև իր բարեկամներուն գուրջը կ՚շարժէր, թէև իր կենակցին անվայել ընթացքը կ՚նշաւակուէր, բայց միւս կողմէ ծաղրս արժանի կ՚համարուէր, քանի որ միամտարար թոյլ տուեր էր որ լորտ Գալիսդն իր քընթին տակ սիրոյ խաղը շարունակէ իր կնոջ հետ։ Ռուբէրդ Պալքօմպ այնպէս կարծեր էր թէ Գալիսդն իր սանուհւոյն, օրիորդ Մէյին, աչք ունէր և այս պատճառաւ իր տունը կ՚յաճախէր, մինչդեռ իրօք օրիորդ Մէյ պատրուակ մ՚էր և լորտ Գալիսդն իր խորհուրդը ծածկելու համար այդպէս կ՚վարուէր։ Երբ հարուածը հասաւ, ոչ ոք զարմանք յայտնեց՝ միամիտ ամուսնէն պատ. խեղճին մտքէն իսկ չէր կրնար անցնիլ թէ այսպէս վատ-

օրէն պիտի մատնէր զինք կին մը զոր անչուք վիճակէ մը բարձր կացութեան մը հասուցեր և անոր բոլոր փափաքները յօժարակամ կատարեր էր։

Սակայն լորտ Պալքօմպ բնաւ մտադիր չէր մեղմօրէն վարուիլ այս պարագային մէջ. ուստի իսկոյն ամուսնալուծութեան համար կարևոր մէջոցներն ի գործ դրաւ։ Դժուարին կէտն այս էր որ յանցապարտ ամուսինը չէր կարող ի դատ կոչել, վասն զի գթօսանաւն Ադրեան կղզիները գացած լինելով պիտի պարտաւորէր սպասել որ Անգլիա վերադառնան, կամ քաղաքակիրթ երկրի մը նաւահանգիստը հասնին, որպէս զի կարելի լինի օրինաց ճանկին ներքև պրկել փախստականները։

Լորտ Պալքօմպ իր մտերնադարանը նստած կ'կարդար նամակ մը զոր ընդուներ էր իր փաստաբաններէն, որ կ'իմացնէին իրեն թէ Գալիսդնի գթօսանաւը, Սէֆոնը, Ֆրանսական նաւահանգիստ մը հասած է որպէս զի նորոգուի քանի որ փոթորկի հանդիպելով բաւական վնասուեր էր, և թէ այն տեղ պաշտօնատար մը կայած են՝ որ կոչնագիրը ներկայէ։ Կ'երևի թէ այս լուրը չատ հաճոյք պատճառեց Ռուբերդին և գիրը վար նետեց հեգնական ժպիտով մը։ Բարձր հասակ ուներ, վայելուչ դէմք, քառասունն ինն տարի, գինուորական դարձուածք և մութ մորթագոյն մազեր։

— Անտարակոյս ուխտադրուժ կինս այնքան երջանիկ կեանք մը չպիտի վարէ Գալիսդնի հետ որքան կ'վարէր ինձ հետ — մըմնջեց նա՝ սենեկին մէջ վեր վար քալելով։ — Նա չպիտի կարդայ երբ արձակուի ամուսնալուծութեամբ, այդ կինն որ հետզհետէ պիտի վատթարի։ Ցիմար էի որ ամուսնացայ անոր հետ։ իր ունեցած բնազդումներու բերմամբ նոյնչափ գոհ պիտի մնար եթէ սիրուհիս լինէր . . . ներս մտէք — ըսաւ նա բարձր ձայնով՝ երբ յանկարծ դուռը զարկին։

Դուռը բացուեցաւ և օրիորդ Բէնֆիլտ ներս մտաւ. իր եաւէն կուգար Նօրվուտ։ Լորտ Պալքօմպ իրաւաբանը տեսնելով զարմանք յայտնեց, բայց ձայն չհանեց։

— Այս պարոնը կ'փափաքի ձեզ հետ խօսիլ, սըր Ռուբէրդ — ըսաւ օրիորդ Մէյ դէպ ի լորտն յառաջանալով։ — Նա է . . .

— Իրաւաբան մը, գիտեմ — պատասխանեց սըր Ռուբերդ՝ աթոռ մը քշելով պաղուքեամբ։ — Տեսած եմ զինք դատարանը . . . ։ Բայց, պարոն, ինչ է այցելութեանդ նպատակը — ըսաւ նա Պ. Նօրվուտի դառնալով։

— Ես եկայ որպէս զի Լէնա Սարչայնի ապանութեան առթիւ Պ. Մայլս Տիզմօնտի բանտարկութեան վրայ խօսիմ — ըսաւ իրաւաբանը գլխարկը սեղանին վրայ դնելով։

— Ես բան մը չգիտեմ այդ մասին — պատասխանեց լորտը՝ ցասմամբ օրիորդ Մէյին նայելով։ — Ինչո՞ւ համար ինձ կ'դիմէք տեղեկութիւն առնելու համար։

— Վասն զի կ'վախնանք Պ. Տիզմօնտի կեանքն ապատել — ըսաւ օրիորդ Մէյ յանդգնութեամբ։

— Իր կեանքը . . . մարդասպանի մը կեանքը։

— Նա մարդասպան չէ՛ — ըսաւ նորատի օրիորդն արագ օրէն — արտաքին երեւոյթներն իրեն դէմ կ'խօսին, բայց անմեղ է։

— Ես կարծեմ թէ տակաւին կ'սիրես այդ պարոնը — ըսաւ Պալքօմպ արհամարհանօք։

— Այնչափ ատյդ է այդ որ քիչ ատենէն անոր հետ պիտի կարգուիմ — պատասխանեց օրիորդը։

— Այո՛, կարող ես կարգուիլ, եթէ կարենայ թիւրանէն ազատիլ, թէև կ'կասկածիմ — վրայ բերաւ լորտը։

— Ես բնաւ կասկած չունիմ — յարեց հանդարտօրէն Նօրվուտ — Ես լիովին վստահ եմ որ Պ. Տիզմօնտ անպարտ է և կարող էր ինքզինքն անբասիր հանել եթէ պատուոյ անհեթեթ գաղափար մը զինք չարգիլէր։

— Եւ այդ ամեն դիտողութիւններն ինչ վերաբերութիւն ունին ինձ հետ — հարցուց վէսօրէն Պալքօմպ։

— Պարզապէս այս, թէ պատճառ ունիմ հաւատալու որ տիկին Պալքօմպ լանդրոյն մէջ մատ ունի։

— Տիկին Պալքօմպ — կրկնեց սըր Ռուբէրտ կատաղութենէ մոխիր դարձած։ — Խօսքդ կլռէ՛, կլռէ խօսքդ, պարոն։ Իմ դրացիներս բնաւ կապ չունին ձեզի հետ, և տիկին Պալքօմպի յիմարութիւնը քաղաքովին տարբեր բան մ'է այդ . . . այդ մարդասպանութեան պարծէն։

— Ես այդ ալէս չեմ կարծեր — պատասխանեց Նօրվուտ հանդարտութեամբ — վասն զի իմ կարծեօք տիկին Պալքօմպ այս առնչն ելաւ և լորտ Գալիտոնի բնակարանը դնաց սպանութեան գիշերն և Պ. Տիզմօնտը տեսաւ։

— Մի՛մէ Պ. Տիզմօնտ ըսաւ քեզի այդ բանը — հարցուց Պալքօմպ ջղածիգ ձայնով մը։

— Ո՛չ, Պ. Տիզմօնտ կ'մերժէ ո և է բան ըսել — պատասխանեց Պ. Նօրվուտ — բայց ես ատյդ եմ որ տիկին Պալքօմպն էր,

և որովհետև դուք Պէրքլիրէն վերադարձաք նոյն գիշեր, կարծեցի թէ կարող էիք յայտնել ինձ թէ տիկին Պալքօմպ ուր ժամուն դուրս ելաւ։

— Ես իմ կնկանս չարժուձիներուն լրտեսը չեմ — ըսաւ գոռոզաբար լորտը։ — Ես Պէրքլիրէն դարձայ, իրաւ, և սպասաւորներէս իմացայ որ կինս իր սենեակն է։ Որովհետև միասին ըժտած էինք, գինք չտեսայ, այլ չիտակ իմ ակումբս գացի։ Գրեթէ առաւօտեան ժամն երեքին վերադարձայ ակումբէս։ Ուստի ննջարանս քաշուեցայ և տիկին Պալքօմպի վախճանը միայն հետևեալ առաւօտ իմացայ, այնպէս որ շատ ուշ էր և արդիլելն անկարելի։ Այսպէս կ'տեսնես որ չեմ կարող բան մ'ըսել քեզ։

Պ. Նօրվուտ պատասխան տալու կ'պատրաստուէր երբ դրան հարուածմը տուին և սպասաւորը ներս մտնելով՝ լորտ Պալքօմպի այցետոմս մը տուաւ, որու վրայ աչք մը նետելէն ետև Պ. Նօրվուտի յանձնեց։

— Ահա այս է այն ոստիկանն որ ներկայ խնդրով կ'զբաղի — ըսաւ նա հանդարտօրէն։ — Թերևս, եթէ հարց ու փորձ ընես գինք, պիտի իմանաս խնդրածդ։ — Ներս հրամցուր։

— Տովքը ճարտար մարդ մ'է — ըսաւ Նօրվուտ, երբ սպասաւորը գնաց — նա ձերբակալել տուաւ Պ. Տիզմօնտն, ուստի կարծեմ թէ անոր դէմ վաստեր դտնելու համար եկած է հոս Հիմակ, օրիորդ Բէննիթօրտ, մեր բոլոր խելքը պիտի թափենք որպէս զի ի դերև հաններք ոստիկանին նպատակը։

— Այո՛, և խեղճ Տիզմօնտ երկու մուրճի մէջ մնալով պիտի ճզմուի — պատասխանեց լորտը պաղ ժպիտով մը։ Աւասիկ ոստիկանդ։

Պ. Տովքը հանդարտիկ ներս մտաւ և նախ օրիորդ Բէննիթօրտի և ապա լորտ Պալքօմպին գլուխը ծռեց։

— Ի՞նչպէս էք, Պ. Նօրվուտ — ըսաւ նա մեղմիկ — չէի յուսար ձեզ հոս գտնել, բայց կարծեմ որ մի և նոյն պաշտօնին վրայ ենք,

— Ո՛չ բոլորովին — պատասխանեց Նօրվուտ — դուք կ'ջանաք կործանել Պ. Մայլս Տիզմօնտը, մինչդեռ ես կ'փափաքիմ զանի ազատել։

— Այդ մասին կ'սխալիք — ըսաւ Տովքը և գլխարկը մօտաւոր աթոռի մը մօտ դնելով նստաւ — իմ ալ փափաքն է ազատել զանի։

— Անգամ զանի — գոչեց օրիորդ Մ[illegible] կանգ առնելով։

— Այո՛, վասն զի կ՛կարծեմ թէ անմեղ է։

— Ուրեմն ինչո՞ւ բանտարկել տուիք — հարցուց Պ. Նօրվուտ։

Տովքը ուսերը թոթուեց։

— Վկայութիւններն այնքան զօրաւոր էին Պ. Տիլմօնթի գէմ, որ չէի կարող պինք ազատ թողուլ. բայց վերջերս իմ բռնացած նոր տեղեկութեանց նայելով՝ պատճառ ունիմ հաւատալու որ նա յանցապարտ չէ։

Օրիորդ Մէյ Բէնֆօրթի մտքին վրայ խորին տպաւորութիւն մ՚ըրաւ սոյն դիտողութիւնն, այնպիսի ազդիւրէ մը գալով, և նոյն ինք Նօրվուտ չունէր առաւ, մինչդեռ լորդը վառարանին առջև ոտք եղնելով սկսաւ չորս կողմը նայիլ ակնապիշ։

— Ուրեմն, կարող ենք միասին գործել — ըսաւ իրաւագէտը։

— Անշուշտ, Պ. Տիլմօնթի անմեղութիւնն ապացուցանելու համար — պատասխանեց Տովքը — եւ այս ընելով բուն յանցաւորն երևան պիտի հանենք։

— Եւ հիմակ — ըսաւ լորդ Պալքօմպ պաղ ձայնով մը — քանի որ այդ դործակցութեան խնդիրը կարգի դրիք, և անկեղծօրէն կ՚յուսամ Պ. Տիլմօնթ անբասիր պիտի եղնէ, թերևս Պ. Տովքըը պիտի հաճիս յայտնել ինձ այցելութեանդ նպատակը։

— Անտարակոյս, տէր իմ — պատասխանեց Տովքը մտախոհ։ — Իմ վախաքս է մի քանի հարցումներ ուղղել ձեզ տիկին Պալքօմպի վրայ — եւ ապա յարեց, — կ՚ուզեմ իմանալ թէ արդեօք գիտէ՞ք որ ձեր կինն այցելեց լորդ Գալիսդէնի բնակարանը սպանութեան դիշերը։

— Ո՞վ է այդ ըսողն — հարցուց Պալքօմպ խստիւ։

— Ոչ ոք — պատասխանեց ոստիկանն — միայն կ՚հարցնեմ թէ այցելե՞ց։

— Ձեմ կարող ըսել — պատասխանեց սըր Իուբէրդ — և ապա ինչ որ ըսեր էր Պ. Նօրվուտի, կրկնեց նաև Պ. Տովքրի նոյն դիտերուան չարժումներուն վրայ։

— Ո՛չ — ըսաւ Տովքը՝ իր ծնօտը վայելչելով — ուրեմն՝ նոյն դիշերը քաղաքը կ՚դանուէիք, այնպէս չէ՞։

Լորդ Պալքօմպ ոստիկանին անմտութիւն ակնարկին ներքև անհանդիստ կ՚երևէր, և չիտի կերպով մը մրմնջեց թէ իրօք քաղաքը կ՚դտնուէր։

— Եւ դո՞ւք — հարցուց Տովքը՝ Պ. Նօրվուտի դառնալով — դուք կ՚կարծե՞ք թէ Պ. Տիլմօնտի տեսած կինն տիկին Պալքօմպն էր։

— Այո՛, վասն դի ըսաւ նա թէ չէ կարող խօսիլ մինչև որ հրաման չստանայ Սիֆոռն պռօսանաւը գտնուող կնոջ կողմէն, և արդէն գիտենք որ այդ նաւը գտնուող կինը սըր Ռուբէրդի կեանակիցն է։

— Բայց տիկին Պալքօմպ միայն կէս գիշերէն ետք եկաւ այս տունէն, և որովհետև կինն այդ ժամէն առաջ տեսած էր Պ. Տիզմնանն, հաւանական չերևիր որ տիկին Պալքօմպ լինէր։

— Դու ուստո՞ գիտես որ իմ կինս կէս գիշերէն ետք դուրս եկաւ — հարցուց ըսրտ Պալքօմպ։

— Իր սպասուհւոյն, Աննա Լիֆըրտի վկայութիւնն ունիմ։

— Այո՛, մի և նոյն բանն ինձ ևս ըսաւ — ընդմիջեց օրիորդ Մէյ — և եթէ այդ ճշմարիտ է, լա՛ւ . . . — և օրիորդ Մէյ միւս երեք խօսակիցներուն երեսը նայեցաւ ակամայ չփոթելով։

— Որովհետև Պ. Տիզմօնտ կ'ուզէ կարևոր տեղեկութիւնը տալ մեզ — ըսաւ Տովըր — կ'ընտայ մեզ միայն սպասել և ճշմարտութիւնն ուզղակի տիկին Պալքօմպէ իմանալ։

— Ի՞նչ կարող է գիտնալ այդ կնկան մահուան վրայ — հարցուց ըսրտը։

— Շատ բան կրնայ գիտնալ — պատասխանեց Տովըր չեչտելով իր խօսքը — բայց կրնայ բաւական տեղեկութիւն ունենալ իր քրոջը մահուան եղանակին վրայ։

— Իր քոյրը — կրկնեցին միւսները զարմացմամբ։

— Այո՛, ես ստուգեցի որ Լէնա Սարչայն տիկին Պալքօմպի քոյրն է։

— Միթէ չիմա՞ր ես — ըսաւ ըսրտը ցասմամբ։ — Միթէ գիտէս թէ ո՛վ էր իմ կինս։

— Այո՛, գիտեմ։ Յոլքսդընի՝ Միքայէլ Տիքսֆիլ հարիւրապետին աղջիկն է — նա երկու դուստր ունէր, երկուորեակ. մին՝ օրիորդ Հէլէնա Տիքսֆիլ՝ փախաւ տունէն ըսրտ Պալիսդընի հետ երեք տարի առաջ և անոր սիրուհին եղաւ Լէնա Սարչայն անունեամբ, միւսն, օրիորդ Ամելիա Տիքսֆիլ՝ ամուսնացաւ սըր Ռուբէրդ Պալքօմպի հետ։

Լորտն իր աթոռին վրայ ընկաւ գունատ և ուշաթափ։

— Աստուա՛ծ իմ — մրմնջեց նա — ինչ նոր ու ցաւալի բաներ կ'իմանամ։ Դիտէի արդէն որ Ամելիա համաձին քոյր մ'ունէր, բայց կարծէի թէ մեռած է։

— Այո՛, մեռած իրրև Հէլէնա Տիքսֆիլ, այլ ոչ իրրև Լէնա Սարչայն։

— Միթէ ափսին Պալքօմպ կրնար չահ մ'ունենալ իր քրոջ մահուան մէջ — հարցուց Պ. Նօրվուտ չփոթ ձայնով մը։

— Յանուն Աստուծոյ, մի' ամբաստանէք նաև զինք իբրև կընասպան — ըսաւ լորտ Պալքօմպ սրտմտութեամբ — արդէն բաւական վատանուն է իր արդի վիճակին մէջ, բայց անտարակոյս ... կնասպան լինելու չափ վատ չէ կարող լինիլ։

— Զգիտեմ — ըսաւ Տավքը կոշտաբար — բայց երկուքն ալ մի և նոյն մարդը կ'սիրէին, և երբ կանայք նախանձոտ են, սատաններ կ'դառնան։

Նոյն պահուն սպասաւոր մը ներս մտաւ հեռագրով մը զոր լորտ Պալքօմպի յանձնեց։ Լորտը զայն պատռեց բացաւ, անոր վրայ աչք մը նետեց չտապով և ապա ոտք ելաւ։

— Այժմ պիտի իմանանք ճշմարտութիւնն — ըսաւ նա յաղթական ձայնով մը։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք — հարցուց օրիորդ Մէյ՝ բոլոր մարմինն ի դող։

— Պարզապէս այս — ըսաւ իր խնամակալն հեռագիրն ափին մէջ ճմրթելով — Սէֆոն Անգլիա գալու ճամբայ ելած է։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԳԻՏՈՒՄԸ

Իր բոլոր բարեկամներուն մէջ՝ Պ. Մայլս չունէր թերևս աւելի ջերմ պաշտպան մը քան Սրէնսէր Էրզալ։ Կ'երևէր թէ այդ երիտասարդն անկեղծօրէն կ'ցաւէր որ Սէննդ ձէյմս վտղոյին մէջ Պ. Տիզմենթի հանդիսելն իբրև վատ կ'գործածուէր անոր դէմ։

— Կրօղը տանի զիս — կ'ըսէր նա Պ. Մարդընի, երբ իրենց ակմբին մէջ նստած կ'խօսակցէին — եթէ պիտայի միայն թէ այդ պատճառաւ պիտի նեղուէր մեր բարեկամն, բառ մ'անգամ չպիտի խօսէի, բայց այն թշուառական ոստիկանը կերպով մը կրզեց բերնէս ... և այս բաւական չէ, ադ սպիրատ վայրենին, չուներ, Բիքըս ալ սպաննեց։

— Լաւ, բայց կ'իմանամ, որ չպիտի կարենան հաստատել թէ Պ. Տիզմենթի մեռ գանուած դաշոյնով կատարուած է սպանութիւնը — ըսաւ Մարդն — և այս բարեգուշակ նշան մ'է խեղճ Մայլսի համար ... հէ՛յ։

— Ես կարծեմ թէ բոլոր այդ դործը խախուտ բան մ'է — պատասխանեց Էրզսլի ջերմաջէս — որ սատանան պիտի դրդէր Մայլըն սպաննելու կին մ'որու հետ բնաւ կապ չունէր. չատ հաւանական է որ լորտ Գալիսդն չատ աւելի տեղեակ է այս մասին։

— Լաւ, քիչ առենէն հարց ու փորձի պիտի ենթարկի անչուչտ — ըսաւ Մարդն՝ բարձր ծիծաղելով։ — Սէմ-ն դբօսնաւն արդէն Պրայդն դարձած է։

— Ի՛նչ — գոչեց Էրզսլի զարմացմամբ — հապա տիկին Պալքօմսլ։

— Ո՛հ, այն ալ նաւն է — ըսաւ Մարդն։ — Կ'իմանամ որ սրր Ռուբէրդ գացած է իր կինը տեսնելու . . . արդեօք ինչ տաք կռիւ մը պիտի ծագի իրենց մէջ, հէ՛յ — և չարամիտ ծերն իր ձեռները չփնց։

— Լաւ, այժմ այս ստոյգ կ'երևի — ըսաւ Էրզսլի՝ հնչակին ձայնով պրէնտի և սօտա ապսպրելով — որ լորտ Գալիսդն չպիտի կարենայ կարդուիլ օրիորդ Բլէնֆօլտի հետ։

— Այդ բաղդաւորութիւն մը պիտի լինի Տիզմօնտի համար, այդ ընտիր տղուն համար, հէ՛յ։

— Ես այդպէս չեմ կարծեր — պատասխանեց Էրզսլի պարզութեամբ — եթէ Տիզմօնտ անմեղ արձակուի անգամ, իր առնուան վրայ արատ պիտի մնայ — օրիորդը չպիտի ուզէ ամուսնանալ անոր հետ։

— Հէ՛յ — ըսաւ ֆաղքին Մունեսիկն, միշտ նոր լուրեր քաղելու հետամուտ — ինչ ըսել կ'ուզես։

— Պարզապէս այս ըսել կ'ուզեմ, որ միտք ունիմ երթալ ժառանգուհին տեսնել և հետն եփել։

— Պարզ բան։

— Իրաւութիւն, վասն զի ամուսնական խնդիրն ամեն մարդու բաց է, և չեմ կարող հասկնալ որ ինչո՞ւ համար օրիորդ Բլէնֆօրտ պիտ իբրև երիկ չպիտի ընտրէր։

— Թերևս ընտրէր, եթէ Պ. Տիզմօնտ ճամբուդ վրայ չլինար, բայց քանի որ յոյս կայ որ . . . վա՛շ։

— Լաւ, պիտի տեսնենք — պատասխանեց Էրզսլի, դլանիկ մը վառելով։

— Ի՞նչ ընեմ, սիրահարած եմ այդ աղջկան և պիտի խընդրեմ որ կինս լինի։

— Մինչ ես բաստ կ'դնեմ ինձ հետ մի առ հարիւր որ քեզ պի-

ոի մերժէ — ըսաւ Մարդն՝ գրպանէն հանելով թղթակալը։

— Այո՛, կ՚ընեմ — ըսաւ Էրզպի և խնդոյն բաստը ստորագրեցաւ։

— Ինչ յիմարութիւն — ըսաւ Մարդն, երբ այս պզտիկ գործողութիւնը լմնցաւ — դու բնաւ կարդուելու յարմար մարդ չես . . . խմէ, տղաս, դու միայն խմէ . . . ինչ անշահ բան, հէյ։

— Ի՛նչ, այս տեսակ բաներէ ի սպառ պիտի հրաժարիմ երբոր կարգուիմ — պատասխանեց Էրզպի անհոգ։

— Ուրեմն կեանքիդ կէսը վրայ պիտի առա — պատասխանեց իր բարեկամն ըրտորէն — վասն զի պրէնտիի չիչէն բաժնուած չուներ։

Էրզպի խնդաց՝ առանց երբէք նեզանալու։

— Եթէ դու ալ ինձի պէս յօդացաւ ու տենդ ունենայիր, պարոն, դու ալ անշուշտ պրէնտի պիտի կանձէիր. բայց անհոգ եղիր, երբ ամուսնական լուծը վզէս անցընեմ՝ ուխտս պիտի կատարեմ։ Չպատճառ չես հարցներ բնաւ որ Նոր բնակարանս սարքեցի. եկուր որ տեսնես։

— Շատ լաւ, պարոն, չատ լաւ — պատասխանեց Մարդն, և երկու բարեկամներն ակռիէն հեռացան Բիքէտիլլի սպանուածեան և հաւանական հետևանքին վրայ լեզու թափելով։

Մինչդեռ այս ուշագրաւ խօսակցութիւնը կ՚ընթանայր, որը Ռուբէրդ, Տովքը և Նորվուտ առաջին կարգի կառաշարի մէջ միասին նստած Պրայդն կ՚դիմէին։ Ինչպէս որ Մարդն յայտներ էր Էրզպիին, Սէֆոս գրօսանաւն Անգլիա վերադարձած էր առջի օրն և նոյն պահուն երեք պարոնները տիկին Պաքօմպը տեսնելու կ՚երթային Լինա Սարջայնի սպանութեան գաղանիքն երեսան հանելու յուսով։

Անտարակոյս լորտ Պաքօմպ ըսելին կ՚ըմբռնէր այս առածին ճշմարտութիւնը — «Աժէն մարդ իրեն համար — բայց նոյն ինքնին իր կնոջ մեզապարտ առիթներն երկրորդական խնդիր մը կը համարէր իրեն, անոնց մարդ մ՚ամօթալի մահուանէ ազատելու միտքին հետ բաղդատելով։

Երբ այսպէս կ՚ուղևորէին՝ Նորվուտ պատմեց Տոքերի թէ ինչ նոր տեղեկութիւններ ստացած է դաշոյնին վրայ, այնպէս որ ոստիկանը բոլորովին զարմացաւ մնաց։

— Եթէ, ինչպէս կ՚ըսէք — յարեց Տովքը — տան սպասուհին կարող լինի հաստատել որ կտրած դաշոյնն սպանութեան միջոցին տան մէջ կ՚գտնուէր, այն ժամանակ անշուշտ չէրնար ը-

Յուխլ որ այդ գէնքը գործածուած է, և սակայն կը տպատրա ամարանոցէն առած դաշոյնիս չար և նմանն է։ Կարող եմ ըմբռնել թէ օրիորդ Սարչայն առած լինի զայն, ինչպէս նաև մեկնել՝ թէ ինչպէս Պ. Տիմմնտի ձեռքն անցած պիտի լինի. բայց եթէ գործածուած գէնքն այն չէր, ո՞ւր է գործածուածը։

— Այդ տեսակ դաշոյններ պակաս չեն — դիտել տուաւ Նօրվուտ։

— Իրաւ է, բայց այս զուգադիպութիւնը կայ սոյն պարագային մէջ որ Պ. Տիմմնտի սենեակը գտնուած դաշոյնն, որ սպանուած կնոջ տունէն կուգար, թունաւոր էր, և Լէնա Սարչայն թունաւոր գէնքով մը սպաննուեցաւ։

— Արդեօք ուրիշ դաշոյններ առնուած չեն տունէն — հարցուց Նօրվուտ։

— Այդ մասին ոչ ինչ գիտեմ — պատասխանեց ոստիկանն — բայց այս համոզումն ունիմ որ բոլոր գաղտնիքն Պ. Տիմմնտի և տիկին Պալթօմպի մէջ պատահելիք խօսակցութեան մէջ պիտի լինի։

— Մինչ ըսել կ'ուզես թէ իմ կինս մաս ունի այդ ոճրագործութեան մէջ — ըսաւ սըր Ռուբէրդ զայրագին։

— Ես բան մը չեմ ըսեր — պատասխանեց Տովըր երկդիմութեամբ — մինչև որ տիկին Պալթօմպը չտեսնեմ։

Երբոր այդ երեք անձերը Պրայդն հասան օրը տարաժամեր էր, այնպէս որ Շէֆ (նաւ) պանդոկը գտին որպէս զի քիչ մը բան ուտեն։ Անդ տեղեկանալով սպասաւորէն որ Սիմփսըն նաւամատոյցէն քիչ մը հեռու կեցած է, վար իջան և նաւակ մը վարձու բռնեցին։ Նաւակը մինչ վարեց զիսպ ի գրօսանաւն երբ կամրջին մօտ եկան, սպաներէն մին ցուրեցը դիմաւորեց և հարցուց թէ ինչ կ'ուզեն։

— Կ'փափաքինք լորտ Պալիսըրնը տեսնել — ըսաւ Պալթօմպ հանդարտօրէն։

— Կ'ցաւիմ որ այդ կարելի չէ — պատասխանեց սպան — քանի որ այսօր գաղաք գնաց գործով։

— Մինչ նաւուն մէջ տիկին մը չկա՞յ — հարցուց Պ. Նօրվուտ։

— Այո՛ . . . ըսել կ'ուզէք կարծեմ. . .

— Փոյթ չէ անունն — ըսաւ Պալթօմպ կտրուկ կերպով մը՝ սոսկալով իր կնոջ անունն յիշել տալու։

— Կարո՞ղ ենք տեսնել տիկինն։

— Պարտիմ հարցնել — պատասխանեց սպան և վար իջաւ

օթեակին: Ասյա չուտով եղնելով յայտնեց թէ կարող են վար իջնել:

Նախ Տովքը իջաւ, ապա Նօրվուտ և սըր Ռուբէրդ՝ ամենքն ալ մտադրուտ տեսակցութեան վրայ յետին ծայր այլայլած վիճակի մէջ լինելով:

Օթեակը փոքր էր՝ բայց պերճօրէն զարդարուած բաց կապոյտ մետաքսէ կերպասով, իսկ պատերն կաղնեփայտէ դրուագուած, չորքանակի ուննենալով ծովային տեսարաններու հարթքանդակներ: Ձեղունէն կախուած լամպար մը բոլորտիքն անուշ թեթև նշոյլ մը կ'արձակէր, իսկ մէջ տեղ սեղանին վրայ կարմիր գամբիւղ մը կար և բանուածներ:

— Ինչպէս կ'երևի, աշխատելու վրայ էր տիկինը — փսփսաց Պալքօմպ հեգնօրէն երբ մտան խցիկը: Ոչ ոք ներկայ էր, բայց յանկարծ չրջազգեստի մը չրխինը լսեցին, և խցիկին ծայրն վարագոյր մը բացուելով կին մը ներս մտաւ . . . : Գարմար, սպիտակ դէմքով և ոսկեգոյն չորքն մազերով կին մը:

Այս երևոյթն վրայ՝ Նօրվուտ և Տովքը դարձան նայելու սըր Ռուբէրդի երեսն, որպէս զի դիտեն թէ ինչ ազդեցութիւն պիտի ունենայ իր կնոջ տեսքն իր վրայ, երբ տեսան որ մահատիպ դեղնութիւն մը նկարուած էր իր դէմքին վրայ, և քայլ մ'առաջ անցած:

— Միթէ ձեր փափաքը դիս տեսնել է — հարցուց տիկինն՝ խմբակին կողմը յառաջանալով:

— Դո՞ւք . . . դո՞ւք . . . — գոչեց սըր Ռուբէրդ հեղձուկ ձայնով մը — դուք տիկին Պալքօմպը չէք:

— Ե՞ս — ըսաւ տիկինը զարմացմամբ: — Ո՛չ, ես տիկին Պալքօմպը չեմ:

Տովքը ու Նօրվուտ իսկոյն հարցուցին.

— Ե՞ւ ո՞վ կ'ըլլաք դուք:

— Լէնա Սոլշայն:

(Շարունակելի)

ԱՇԽԱՐՀԻ ԾԱԴՈՒՄՆ

ԵՒ

ՀԱՐՐԻ ԴԱՐՒՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Երրորդ դիտողութիւն։ Մինչ լապտերի մը դունդին չափը ջրի բաժակի մը պարունակը կեցնել տալու փորձն ըրած եա։

Ո՛չ. անշուշտ բաւական խելք ունիս այդպիսի փորձ մը չընելու համար։

Արդ՝ երկիրը (զոր պարտ էր կոչել ծով, քանի որ ջուրն ա֊ւելի է քան ցամաքը) երկիրը վերարկուի մը պէս չրջապատուած է Ովկիանոսէն, և զայն տեղափոխող և փոխադրող երկու չար֊ժուումներուն հակառակ, ջուրն անջրպետին մէջ չմայթքիր։

Այսինչ նաեւ որ այժմ խարիսխ նետած է՝ վեց ամսէն հակ֊ոտնեայքը պիտի գտնուի իր առաջին վիճակին տրամագծասէս ներհակ դրից մէջ։

Արդեօք այնքան դուռզութիւն ունիմ ըսելու որ այս աժենը քալ կ՛իմանաս։

Ա՛հ, քալ դիտեմ տրուելիք բացատրութիւններն. բայց մի֊թէ չեմ նկատեր որ այս բանիս մէջ անպատ՝ մարդ կոչուած կ՛ըլ֊նէ Բանականութեան որպէս պի դիտութիւնը դատէ, վարէ և անոր վրայ իշխէ։

— Բայց այս բաւական չէ։

Գիտութիւնն ինչպէս կ՛կատարելագործէ իր օրէնքը։

Մինչ կարող է իրագործել աժեն փորձարկութիւններն ա֊ժեն ժամանակաց մէջ, աժեն երեւակայելի պայմանաց մէջ, աժեն յաջորդական միջավայրից մէջ։

Այդ իրագործելի չպիտի լինէր։

Ուրեմն դիտութիւնը բաւական կ՛համարի արձանագրել հար֊ցաքննուած մի շատ իրողութիւններ կամ փորձարկութիւններ զոր կարելի եղածին չափ կ՛նորոգէ, կ՛կրկնէ, և երբ մի անպատ հաստատած է թէ քննուած երեւոյթը համանման պայմաններու մէջ կ՛պատահէր, եզրակացուցած է թէ նոյն բանը միշտ պիտի պատահէր և թէ այդ բանին մէջ կարելի էր օրէնք մը տեսնել։

Բայց այս եզրանակն ուրիշ բան չէ այլ դուռս մակածութիւն, է պէս իհատատասիրական կարգին վերաբերեալ բանաձև մը զոր

նիւթապաշտներն, ինչպէս ուրիշներ, ի զուր կ'դնեն՝ մարդկային մարքի և իմացականութեան կոչումն ընելով։

Իմ մասիս, որքան մարդկային հոգւոյն նոյնքան նախնական աստղամածի մը կ'հաւատամ, իբրև աչխարհի սկիզբ և Տիեզերաց կեդրոնական նախատարր։

Եւ եթէ յանդուգն իսկ նկատուիմ, ասիի յաւելում որ հոգւոյ իրականութիւնն ինձ ապացուցանելի կ'երևի ցնատուդութիւն, և կ'փափաքիմ այս բանիս հաւատարքը անմիջապէս մէջ բերել։

Մեզի չատ մօտ հիւանդ անոց մը կ'գանուի . . . ։ Ննջատրէ մը այս չարաղոյժ աղալակն ականջիդ կ'հասնի. — « Հիւանդ-Ներու Ննջարանը բոցերու ճարակ կ'լինի »։ Ներքին բնազդն ինչ ասիի դրգռէր ընել տալ մեզ։ Իսկոյն վազցն իջնել ապահով վայր մը փնտռելու համար։

Բայց ասիի նախ խորհիս։ Ինքնաւին ասիի ըսես. — Այն հիւանդանոցին մէջ կան անդամատներ և անդամալոյծներ, մանկիկներ որ դեռ քալել չգիտեն, ծերունիներ որ այլ եւս չեն կարող գործել . . . մինչ ասիի թաղո՞ւնք որ այս ողբերգիններն այրին տաշարին ողջ ողջ այդ սոսկալի հնոցին մէջ։

— Ո՛չ, այնպէս չէ՞ . . . ։ Չգիտէ թէ այդ մտածմունքն գմայլ կ'անդնի, սրագատակ փայլակի մը պէս, որ առաջին գազափարին վերադառնալով բնազդին ինքնասիրութիւնն ուղղելով, չես վարանիր վտանգին վազել, կանանց մէջ նետուիլ մահն աչք առնելով, որպէս զի երթայ ազատես զո՞վ. — դժբաղդներ, անծանօթներ, որ ոչ միայն չգիտէ վարձատրեն քու անձնուիրութիւնդ, այլ և. ասիի անդիտանեն քու անունդ . . . ։ Ինչ փոյթ, պարտաւորութիւնը կ'խօսի, հոգին հրամայեց. մարմնոյն կ'մնայ հնազանդիլ, հակառակ իր բնազդական և արդարանալի ըմբռստութեանդ։

Այո՛, մարմինը կ'ատակայ կրակէն. այո՛, բնութիւնը կ'ատրոտի օրինաւոր ըմբոստութեամբ՝ միրայ և արեան գազափարին առջև, բայց հոգին կ'վարէ մարմինն ինչպէս Աստուած աչխարհը։ Եւ թէպէտ չգիտ տեսներ գազանի չարժառիթն որ թէ մին և թէ միւսը կ'կառավարէ, այս երկուութեան ատուգութիւնն անբացատրելի է՝ իբր ուժգնութեան ինչպէս նաև իր ինքնայատուկութեան մէջ։

Ա՛հ, այն ժամանակ կ'հասկնամ փառապանծ Դիւրկնի այս փառաւոր յանդիմանութիւն որ Ջ—ին կ'ըսէր, Պլատոնի խօսքին

համեմատ. — «Դու կ'դողաս, դիակ։ Եթէ դիտնայիր թէ ինչ վտանգներու պիտի առաջնորդեմ քեզ»։

— Ընդ հակառակն, որքան ուսումնասիրուի դիտական չարժումն, նոյնքան սոյն կարգի գաղափարներու մէջ վերապահութիւն երևան կ'ելնէ, իբրև անհրաժեշտ և արդարացատ։

Ո՞րքան ծիծաղաշարժ կ'երևին արդեօք անցեալ ժամանակաց դասմը դիւրահաւան մարդիկ որ կ'հաւատային կախարդութեանց և հմայութեանց, որ կ'հաւատային թէ կարդ մը մարդիկ կարող են որոշեալ պարագայից մէջ ուրիշին կամաց տիրել, անոր գաղափարը գրաւել և զանազան գործողութեանց դրդել իր յօժարութեան հակառակ։

Ըսէ այդ բանը ռամիկ մարդու մը. իսկոյն պիտի գոչէ. անտարակոյս մեր հարք չատ միամիտ, չատ յետադէմ էին։

Մի և նոյն դիտողութիւնն ըրէ ուշիմ և դիտուն մարդու մը առջև, և պիտի ըսէ իւրովի. այդ չատ կ'նմանի տղեքօր Շարքօի և Պերհէյմի մտարկութեան և քնածութեան նորանոր փորձերուն, և, միանակ ծիծաղելու, պիտի խորհի։

Հապա փիլիսոփայական քարը. դարերու ընթացքին մէջ քանի՛ քանի բառախաղեր չէ դրդած, քանի՛ քանի մարդիկ չեն բանտարկուած, իրբև խենթեր, վասն զի հաստատեր էին թէ կայ այդ քարը։

Անտարակոյս ո և է մետաղ մ'ոսկւոյ վերածելու միջոցը չէ դտնուած, բայց այս իրաւ է որ նոր օրերս Ակադեմիային մետաղի կտորներ կ'ներկայացնէին, որ ոսկւոյ վաղանցուկ տեսքն առած էին՝ այն բովին մէջ ուր միսրը կ'ընէին. երևույթ մ'որ միովին կ'թաւէ, կարծեմ, մեր նախորդներուն ստորաստութիւնները բացատրելու։

Աստի կ'հետևի թէ դիտութիւնը պարտի լինիլ խոհեմ, թէ ստորասելու և թէ ստելու դործին մէջ։

— Իրօք, հոդեսլաչտութեան դէմ կան բազմաթիւ յանդուգն, անհիմն ննիաղրութիւններ, բազմաթիւ ժպիրհ եղրակացութիւններ, այլ ոչ ապացուցուած իրողութիւն մը, և ոչ հատ մը։

Ա՛հ, իրողութիւնները. ո՛րքան կարևոր է դանոնք ստուգել, վճռի տակ ձդել և մտէն ճշդրտել։ Սխալանաց պատճառներն այնքան չատ են, որ բարեխառն սկեպտիկութիւն մը միովին կ'արդ արանայ այսպիսի նիւթի մը մէջ։

Եւ այս առթիւ կ'յիշեմ Պաթխալիոսի ճախորդութիւնները, զոր մի քանի խօսքով պիտի բացատրեմ քեզ։ Շուրջ 1868ին՝

Հիւքսլի բնապատումն Ովկիանոս մէջ կ'պտնէ կպչուն տիղմ մը, մածիտակերպ (gélatineux) ըրմանիւմ մ'որու էութիւնն անծանօթ էր։ Բնապատումն կ'քննէ, խնամքը կ'հաւաքէ զայն և կ'երևակայէ թէ առաջին նիւթը գտած է, նիւթ՝ որմէ ներածական լինելին գործարանաւոր էակները։ Իր դիւտը կ'նուիրէ Հեքելի և Պաթիպիոսի խորհրդաւոր անուամբ կ'զարդարէ զայն։ Շատ տարիներ՝ այս մասին ստուար յիշատակագիրներ հրատարակուեցան, և 1879ին՝ Բրիտանական Համաժողովին մէջ՝ խընդիրը վերստին վիճաբանութեան կ'ենթարկի։ Ահա այն ժամանակ Հիւքսլի հնարիչն, Պաթիպիոսի հայրը, ինչպէս կ'անուանէր ինքզինք, եկաւ խոստովանելու նոյն ժողովին իր ճախորդութիւնն և յայտնել թէ իր դեղեցիկ դիւտն ուրիշ բան չէր այլ միայն կրոյ ծծմբատի վայրաստուղեալ նիւթն՝ ապուննղներէն անջատուած։

Եւ ահա ինչ կ'անուանէ սակայն Հեքել իր մի գործին մէջ — «Մայր դիւտն բարեշրջութեան դրութեան»։

Երբ այսպիսի բարձր արժանաւորութեան տէր մարդիկ իրենց դատողութեանց մէջ չափ չեն դներ, մարդ ակամայ կը խորհի . . . այլոց սխալանաց վրայ։

Չէ կարելի հաւատալ մի քանի գիտուններու յանդգնութեան։ Կարգացի երբեմն աչխարհի արարչութենէ առաջ պատահած բաներուն նկարագրութիւնն, այնքան ճշդրիտ, մանրամասն, կերպական նկարագրութիւն մ'որ մարդ կ'յուսար տեսնել նաև գրքին մէջ պետեղուած բացատրիչ լուսանկարներ։

Անուանի ընկերութեան մ'անդամի մը ստորագրութեամբ հրատարակուած գործին մէջ, որ սչացս առջև ունիմ, կ'կարդամ թէ Ադամ 125 ոտք և 9 բթամատ բարձր էր. Եւա 118 ոտք և 9 բթամատ և երեք քառորդ . . . պեղեցիկ զոյգ մը, այնպէս չէ. — Նոյի բարձրութիւնն էր 105 ոտք. Աբրահամ 28 ոտքի և Մովսէս 15 ոտքի միայն իջեր էին։

Ուրիշ դիտուն մը կ'գրէ թէ՝ արևն սեպտեմբեր ամսուն մէջ կ'լուսաւորէ 62,177 մամերու պէս մէկ կանդուն հեռաւորութեամբ . . .։

Դիւրին է երևակայել թէ ո՛րքան աւելի զարմանալու առիթ կ'ընծայուի, երբ նախապատմական չրջանի վրայ կ'խօսուի։ Գիտական ուղղամտութիւնը միայն կարող է այն ժամանակ սահման դնել հեղինակներու անձնապաստանութեան կամ չափազանցութեան։

— Դրական դպրոցին ժողովրական եղանակն է գաղափարին յանդգնութիւնն ու չափազանցութիւնը աքսորել հնչական բառերու ներքև, ինչպես են, նախանիմ, ձևակերպական, նախակերպ եւ եւ:

Իսկ պարզամիտներուն կ'մեծարեն յունարէն, և կ'երևակայեն որ հիանալի գիւտ մ'ըրած են:

Հապա ինչ ըսեմ կատակարանութեանց վրայ: Երբ կ'տեսնեմ որ Փիվիէի, Շանալիոնի, Հիքսլէի, Վէյսի, Լըվերիէի պէս մարդոց յանդգնարար խաղեր կ'խաղան, կ'հարցնեմ իրենց թէ երկրորդ կամ տասներորդ կարգի դիտուններուն ինչ կըրնայ պատահիլ, և արդէն յայտնի է որ այս վերջիններն ամենէ յանդուգներն են: —

(Շարունակելի)

ԴՈՂՈՒԹԱՒ ՍՏՈՐՈՏԻՆ

ՍԱՂԻՄԵԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վանք թէ քաղաք: 800ի մօտ սենեակներ, ուր 4000 ուխտաւորներ պատսպարուած են այն տարիներու մէջ ուր Հաւատքը տարակուսանք չէր, ուր կրօնքը վերացական բառ մը չէր Հայոց համար, ուր թագուհոյ կամ սպասուհոյ վէմերը գրելէ կարդալէ աւելի սրբոց և սրբուհեաց վարքերը կ'գրկինք ու կը կարդային: Այժմ ամեն տարի հազիւ հազար ուխտաւոր այդ հազար սենեակները կ'ընուն: Պարապատատ է վանքն և թագերու բաժնուած, այդ մասին աւանձինն արդէն գրած եմ, կարեւոր մտածմանց ուրիշ կարգի մը մէջ զետեղելու համար: 1806 թուականին աչխարհաշրջիկն և աչխարհանշոյչակն Շադօպրիան և 1832 թուականին բանաստեղծութեան երկրորդ Հոմերն Լամարթին հանդերձ իր տիկնոջ և իր ծիլիա ծաղկահասակ դստրիկովը այցելած են, իրենց պալեստինեան ուղևորութեանց առեն, մեր վանուց, և նոյն առենի յոյն ու լատին վանքերէն ու վանականներէն աւելի դրուատանօք խօսած են Հայոց վանաստանին և հայ միաբանութեան նկատմամբ:

Վանուց այդ սենեակներ, թէև շատեր չինուած օրէն ցարդ

արև տեսած չունին [illegible] Սուտանի արագը ծննդենէ ցմահ չեն տեսներ մինչ և անուշ տեսք մ'ունին, սակայն անոնց մէջ ուր չնորհալի մի կուսակրօնի մը քջիջն է, համեստ ճաչակաւ զարդարուն է, հոն է նաև ննջարանն, ընթերցարանն և բնակարանն։ Հայ կրօնականի շուք, շինք, չնորհք ես տես տեսնել տեսի. համեստ տաղանդի տէր են ընդհանրապէս, այլ բացարձակապէս համեստարարոյ. միշտ աշխուժ, փորձ և կիրթ գոհ զայնորոց հետ պատեհութիւն ունեցայ տեսակցիլ։ Ամենէքին առհասարակ իրենց պարտուց գերին և իրենց պաշտօնին մեքենան են, այնքան կարգապահ տեսի զանոնք վանուց մէջ ծլած ծաղկած այլ քաղաքացւոյ փափկութիւն և ազնուութիւն կ'բուրեն։ Այն կարևոր դիրքեր, զորս զրաւած են նաև վանքէն դուրս ազգային պաշտօնական չրջանակաց և կեդրոնաց մէջ Երուսաղիմայ միաբանք, ապացոյց են տեսնել ճարտասան քան մեր խօսքեր Երուսաղիմայ միաբան Ս. Հարց նկատմամբ մեր յայտնած տպաւորութեանց։ Ո՛չ ապաքէն նախկին Ազգընտիր Կաթողիկոսն Ամեն. Մեսքիսեդեկ Արքեպիսկոպոս Մուրատեանցն, որ այժմ Ս. Պօղոս ազնուագոյնական առաջնակարգ թաղին եկեղեցւոյն քարոզիչն է, Երուսաղիմայ միաբան մ'էր։ Այս տարուան կաթողիկոսական ընտրելիներէն մին հռչակեց Ռուսահայ մամուլն զԳեր. Սահակ Եպիսկոպոս Խապայեան որ Ս. Երուսաղիմայ միաբան մ'է. նմանապէս չորս կաթողիկոսական ընտրելեաց մին էր Գեր. Երեմիա Եպիսկոպոս որ այն վանուց միաբան է և Պատրիարքական Տեղապահ. գարձեալ Պօղոս նախկին Պատրիարքն Ամեն. Յարութիւն Արքեպիսկոպոս Վեհապետեան, Ռուսոսմօի Առաջնորդ Գեր. Գիմաքսեան Հայկակ Եպիսկոպոս՝ լուսահոգի Լեւոն Թերթին աէր սա խմբագիր, նոյնպէս Գեր. Մխիթարեան Յարէն Եպիսկոպոս՝ Եղեսիոյ Առաջնորդ՝ զոր նմանապէս Ռուսահայ մամուլն կաթողիկոսական ընտրելի ներկայացուցած էր, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառն ալ՝ ո՛չ ապաքէն վերնոց հետ Երուսաղիմայ միաբան մ'է. թողուք թուարկել զայլ բազմաթանց մնուանալու նշանաւոր միաբաններէն Գեր. Սկեւրեան Միմէոն Եպիսկոպոս որ Երուսաղիմայ փոխանորդութեան հետ տարբիներով վարած է Ս. Պօղոսյ Կրօնական Ժողովոյ անդամակցութիւնը, Առնտպետութիւնը և Պօղոսյ Պատրիարքական Տեղապահութիւնը, գնահատելի և անբասիր պարծանքութեամբ։ Արդան պտուղ և այն Միաբանութեան անդամոց մէջ գնդծ հանձներ։ Աստուծոյ առաջնակարգ հրեշտակաց մէջ իսկ ամրոզջ

դասեր ղեղծած և տարտարոս իջած։ Պաղատու ծառայ մ'արձ-
դիւնքը վաղահաս թափած կամ փուտած մի քանի պտուղնե-
րէն չեն դատեր ա։

Սոյն միաբանութեան կարևորագոյն դէպքերը, մէկ բազմաց
ոչ անծանօթ, Աբ. Մաշտոց հանդիսաւոր ալեօմին մէջ տալաւորու-
թեանց հետ զետեղելու միտքաս անչուշտ անախորժ հիւրի մը
այցելութեան պէս, չպիտի թթուեցնէ դէմքդ կամ ժանիքդ կա-
խել տայ։ Մեր ազգային պատմական լրագրաց մէջ ամեն օր օ-
տար դէմքեր կարդալէն, կարդալէն դէմքերնիս ալ, սրտերնիս,
մտքերնիս ալ, ճաշակնիս ալ, տուներնիս, տեղերնիս, դպրոց-
ներնիս ալ օտարացած են արդէն։ Ինչ մ'ալ մեր դէմքերը կար-
գանք, տեսնենք. գէթ իրար չմոռնանք։ Իարու ողջութեան ա-
ռողջութեան վրայ լուր առնուլ տալ մ'ալ չարժեր, գէթ հե-
ռաւոր բարեկամաց կամ ազգայնոց ի սիրտնանք մերը մերայնոց
ներկայացնելը։

* * *

Վանուց մեծ դէմքն է Ամեն. Վեհապետեան։ Իր միտքսին
արժանի գործ ու գործօն մի Հայրապետ։ Մանօթ Հայոց հին և
նոր լեզուին։ Դիտէ գԱնգլիարէնն Մըրըգի մը չափ. դի Թօպէր-
դեան վարժարանի ուսանող եղած է Մըսթըր Համլիի տնօրէ-
նութեան ատեն։ Արապի լեզուին ալ հմուտ է Շէյխի մը չափ։
Արդէն բոլոր միաբանք արաբերէն կ'խօսին այնպէս որպէս Պօլ-
սեցիք տաճկերէն։ Հին Պաղեստինի և կամ Սուրիոյ Հայք պաբե-
խօս են, որպէս Յունիոյ Հայք յունախօս, որպէս Կիլիկիոյ Հայք Ըր-
խօս և գաւառներու շատ մասերուն մէջ էրզախօս, ընդհանրա-
պէս։ Իր Պատրիարքութիւնն վանուց նախանձաժամական այցե-
լութիւն մ'արժած է նկատմամբ դրամական տագնապալից ժա-
մանակին և վանուց վիճակին։ Իր բոլոր գանձը վանուց չինու-
թեանը յատկացուցած է իր ժամանակին և կենացն հետ։ Ինքն
Պատրիարք էր ի Պոլիս և ամիսն 30 ոսկի ամսաթոշակ ունէր Ա-
գէն ինչպէս իրեն նախորդք և յաջորդք։ Իսկ հոս գալէն ամրողջ
միայն կէս ոսկի թոշակ մ'ունի իբրև Պատրիարք Երուսաղէմայ,
վանուց յետին քրմապետ եսա աւելածուին թոշակին հաւասար։
Մինչդեռ Սարկաւագունք տարին հինգ ոսկի, վարդապետք երկու,
իսկ Եպիսկոպոսունք չորս ոսկի տարին թոշակ ունին։ Իր եօթա-
նասուն ամեուներուն կ'նայի անխօսիկ որպէս կ'նայի հրամանա-
տար մ'իր եօթանասուն տաժանալիր օրերուն, զորս անցուցած
է ուղմադաշտին մէջ քաղելու համար դափնին։

Ամբողջ միաբանութեան և մենաստանին մէջ վանական ընդհանուր կարգապահութիւնը շատ կանոնաւոր է ընդհանուր Ս. Պատրիարքին։ Բայց է քեզ երթէ յաջողիս դինքն իւր դահլճի բաստեռանց վրայ անգթաշ կամ ներկայ գտնել. մրջիւնի պէս միշտ վանուց բոլոր մասերն կ'երթայ, օրն օրին, ժամը ժամին, ամեն տեղ, ամեն պաշտօնեայ կամ միաբան, ամեն ինչ, ամեն կերպով տեսած, ջննած, հասկցած է. հոս յորդորն իրրև հայր հաստակաց, հան սաստն իրրև տէր և իշխան, այլուր խորհուրդն ու վճիռն իրրև վերին դատաւոր տուած է։ Ոչ մի դանկ կամ ռըշուեմ չդործադրուիր առանց վանական բարձր խորհրդոյն հաւանութեան, որ ամեն չարաթ գրեթէ մէկէ աւելի անգամ ի ժողով կ'գումարի և վանուց բոլոր գործոց ու գործառնութեանց վրայ արքսի աչքով և իրաւազիտի մտօք կ'դիտէ ու կ'դատէ ըստ իւր բարձր հրամանին և ըստ վանուց հիմնական կանոնադրին։ Ժամը գիշերայն մէկին հնչեց, վանուց դուռը պիտի փակուի, ամեն երթևեկ պիտի դադրի և բանալին իւր ձեռքը պիտի յանձնուի. նմանապէս բոլոր գիւանաց, պաշտօնատանց և այլ նուիրական աւանդատեղեաց, դանձուց դրունք հերմետեան ամրութեամբ պիտի փակուին և փականքներն իրեն պիտի աւանդուին որոշեալ սովորական ժամուն։ Այսքան տքնոտ ու հսկոտ աչալրջութիւն ի գործ կ'դնէ։

Իւր հաստակրանքն ու յարգանքն առ Միաբանութիւնն և միաբանից համարումն ու պատկառանքն առ իրքն լիակատար են։ Կ'վայելէ Օսմանեան վեհ. կայսեր լիահաւատ վստահութիւնն Ազգին դարաւոր առաջնական հաւատարմութեան արժանի կերպով։ Իւր քաղաքավար յարաբերութիւնք այլ կրօնական Հաստատութեանց գլուխներու հետ բարւոքագոյն եղած են ընդ միշտ Ազգին, իւր պաշտօնին պատուաբեր և վանուց օգտաբեր։ Եկեղեցական բարեզարդութեան և պայծառութեան ջանադիր. կրօնական արարողութեանց ու խնդրոց մէջ կարի նախանձախնդիր՝ միշտ հետևելով յուղմամբ։ Իւր ընկերական և պաշտօնական յօժակցութիւնք՝ ինչպէս և իւր քարոզք Աստուածայնչեան ոմ մ'ունին և Աւետարանական իմաստութեան օծում մը. լսելիաթոյս է ընդհանրապէս, հակառակ այն բնաւորութեան կամ սովորութեան եօթանասնամեայ ծերոց՝ որք միշտ ալարժ կղակ և մտայեղան լեզու են, իւր պղծեալ պատկառելի դէմքն՝ որ պղծեալ, պղպատեալ կամքի մը բացայայտիչն է, մեծ հոգւոյ մը ճառագայթն ունի. ընկերական խօսակ-

ցուրեանց մէջ զուարճաձաղիկ է, իսկ կանոնաչափութեանց, անօրէնութեանց կամ անիրաւութեանց՝ մրրիկ։ Կ'ըսեն թէ իւր գայրոյթ որքան սաստկաբոց նոյնքան և վաղաշէջ է։ Մարթենք արձակատութիւն իւր պատրիարքական աղօթուած կենաց, երկայնմտութիւն յոբական տառապանաց և անսասանութիւն իւր հայրապետական գահուն, որպէս զի շատ ապրելով չատով թոթուէ Վանքին և Աղգին վրէն պարտաց անուրն որով պատրիարքական գահէն աւելի փառաւոր գահ մը ոչինչ ունենայ ասկէն հետու սրտի մէջ։

(Շարունակելի) ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՉԻՆՓԸ ՄԻ՛ ՍԻՐԵՐ

Մեծիկ ճաշբուն մէջ աղջիկ մը սիրուն
Կ'քալէր արագ, խոնջած, երերուն,
Իրիկուն էր եւ մառամերձ արեւ
Վարդ մ'էր գետեղած իր այտին վերեւ.
Կ'քալէր առանց չորս դին նայելու,
Չօրեղ զգացման մ'անձնատուր ոյւս,
Չի իր ճակտոյն մէջ կար նոյն վէճ կսրով՝
Որու կեանք կուտաճ սէրն ճակայ, գորով։

Չորս պատէր ճադէ եւ ճադէ գետին,
Ասդին փոխար մը, խոտէ դէզ մ'անդին,
Բեկած աման մը, կտորներ քարի,
Նանրեղ մը ճիճցած աղօտ կ'վառի,
Ծակեր աստ եւ անդ, սարդայի ճեղուն,
Անկիւն մը սմբած զազիր մի սողուն,
Երկու կատուներ մազոտ, բաւ, խաչոր՝
Որ կ'արձակեն վառ ակնարկներ խոժոռ,
Ձյսպէս էր նկիկ կախարդուհիին,
Խանար, գարշելի, մուր, դժոխայինն.
Իսկ կախարդուհին՝ կին մը սիրնիրար
Այրեցով վոխտ, քիրը ջորցած, կոր,

Դևմք մը որ ժպտիլ չ՚գիտեր երբեք,
Որ ունի ցցուած յօնքեր աղեբեկ,
Եւ աչքեր որ մերթ կ՚ժայթքեն կայծեր,
Եւ մերթ ունին ցոյք մ՚անկենդան եւ ծեր,
Նստած է այդ կին իր առջեւ կաթգով՝
Հին բուդրեր, բակլայ՝ շարած քովի քով,
Եւ բաղած օդին մէջ ճայուածք մը պաղ՝
Իր դէմք կ՚բուի լինիլ մտազբաղ,
Զ ճայիր բնաւ կոյսի մը տրտում՝
Որ՝ իր դէմ կեցած՝ վախով մ՚անպատում
Կ՚սպասէ յարմար ժամին խօսելու.
Սպիտակ ճագած այդ գողտր այցելու՝
Այդ մրուրեան մէջ տարտամ, մանաբոյր՝
Կը բուի լինիլ երկնի մի հրապոյր,
Սեւ ամպերու մէջ ճերեքշտակ մը ճիւն՝
Որ կ՚ուզէ պատռել մութը յարծուն.
Նախարդութիին աչքերն կ՚սկսին
Սեւեռել դաժան ճայուածք մը կոյսին,
Եւ ձայնով մը խոր, խիստ, արհամարհոտ
Կ՚ճարպնէ. «Ի՞նչ դու կեցեր ես հոդ,
Ի՞նչ կեցեր ես հոդ, ի՞նչ կ՚ուզես, աղջիկ»:
Չէ՞ք կոյս՝ խօսելու ի զուր կ՚ընէ ճիգ,
Երբ կ՚տեսնէ դէմքն այդ կնոջ քուն
Բերնին մէջ զամուած կ՚զգայ իր լեզու,
Սարսուռ մ՚իր ամբողջ կ՚ցնցէ մարմին,
Ճառերն իր շուրջին վըրայ կ՚բառմին.
«Խօսէ՛», վճռակ կինն կ կրկնէ նորեն
Աւելի մեղմիկ՝ գրեթէ քաղցրօրեն:
Աղջիկն այն ատեն կ՚ճամարձակի
Բանալ դառնութեամբ ճնշած իր հոգի,
Եւ կ՚ըսէ. «Ներէ՛ թէ վրդովել քեզ
Եկայ այսօր, բայց հոգիս աղեկէզ
Չ՚գիտեմ ուր գէթ պիտի մղէ դեռ,
Ձի ամբողջ կեանքիս, հոգւոյս միակ տէր,
Ա՜ն . . . սէր մ՚է, սէ՛ր մը . . . դառն, աղետալի՝
Որ հոգեանս մէջ յար կ՚ծաւալի,
Այո՛, կ՚սիրեմ, սաստիկ, մոլեգին,
Ու՛ր մ՚որ սնուցող է միակ՝ իմ կեանքին,

Սէր մ'որուս յուծիկն տակ կ'գալարի
Հոգիս ձեչտօրէն. ըսէ՛, կին բարի,
Ի՞նչ պէտք եմ ընել որ յոկ ինձ համար՝
Սիրականս տածէ սէր մը մեծ, յամառ,
Պաշտե զիս միայն, յայ իզմէ հեռուս,
Աւտ աշխարհը եւ բոլոր վարդերուս,
Արհամարհելով փորորիկն աճեղ,
Ոտքերուս ետքերն փնտռէ խելայեղ,
Եւ եթէ աճոր ես չըլինիմ մօտ՝
Իրեն բուի բիրտ, տգեղ, անամօթ,
Սոխակին երգը, գարունին փթթում,
Եւ կոյսերուս դէմքն ու ճագաճք խնդում,
Ըսէ՛, ըսէ ինձ, խնդրեմ, կին բարի,
Ի՞նչ պէտք եմ ընել, ա՛ն . . . հոգիս կ'այրի»:
Աղջիկը լուեց, իր ձայն սիրաշէտ
Իր պարանոցին մէջ կ'սուգէր ձեղտ,
Մինչ ելեւէջ մը ճապճէպ, սիրատանջ՝
Հառաչով մ'ընդհատ՝ կ'ցնցէր իր լանջ,
Եւ նշմարելով որ կախարդուհին
Կ'գբաղէր տրտում իր բուդքերով հին՝
Ձայնով մ'ուժէի ճանդարտ եւ աղուս,
Ձայն մ'որ հոգւոյն մէջ մահ մը կ'բաղուս,
«Կին բարի», կրկնեց, «գուր ունեցիր վրաս,
Մի՛ ըսեր ինձ թէ իղձերս են երազ,
Երազ, ցնորքներ անիրանալի
Որոց մէջ լոկ իմ կեանք պիտի ճալի,
Արդեօք կարելի չէ՞ իր հոգւոյն սառ,
Տալ սէր մը թէ ոչ սիրոյս հաւասար՝
Գէթ սէր մը գուրի, սէր մ'արգահատող՝
Որ մերթ սփոփէ հոգւոյս վիշտն ու դող,
Բայց . . . արգահատա՞նք, գո՞ւթ, ո՛չ, ո՛չ, չեմ ուզեր,
Ինձ պէտք է յայն, վեհ, տառապող մի սէր . . .»:
Եւ աղջիկն յանկարծ լուեց վերստին,
Սարսափած ետ ետ քաշուելով պատին,
Չի կախարդուհին լուին կ'արտասուէր,
Մինչ զգիր սողոսնն գլուխն ցցած վեր՝
Անոր յանջին շուրջ մարմինը պլլած՝
Կ'չանար մեղմել իր տիրուհւոյն յաց,

Ծծելով ամոր արցունքն ու կսկիծ,
Եւ արձակելով սոյներ կարեկից.
«Բան մ'ըսեմ քեզի եւ ասկից գնա՛»,
Ըսաւ վհուկ կինն ձայնով մ'անխընայ,
Ու յարեց դեմքով մ'ճաստատ, աներեր.
«Մոռցիր ինձ նման, գինըդ մի՛ սիրեր»:

Մենիկ ճանբուն մէջ աղջիկ մը սիրուն
Կ'բալէ արագ, վհատ, մոլորուն,
Այլ եւս գիշեր է, ցորածագ լուսին
Ժպիտներ կ'ուղղէ բլուառ այդ կոյսին,
Այլ ճե կ'բալէ ջանալով տալ խոյս
Արձագանքի մը՝ զոր՝ կարծես ամյոյս՝
Կ'կրկնեն աստղերն, ծառեր եւ լեռներ,
Գինըդ մի՛ սիրեր, գինըդ մի՛ սիրեր:

Յունիս 1892 ՄԻՀՐԱՆ ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

ՈՒՄՈՒՑԻՉ ԹԷ ԿՈՒՄԱԿԻՑ

Կուսակցական գաղափար ոգի մը չլսած է եւ ցարդ կըլսուի զրեթէ ամէն տեղ Հայոց բարոյական եւ մտային ոյժերու Այդ ոգին երբեմն կ'տիրէր հապէս տոհմային գործերու կարգադրութեանց եղանակին մէջ, այժմ արշաւած է նաեւ չէզոք հողի վրայ, վարժարաններու մէջ, դրամատնութեան մէջ եւ մինչեւ իսկ գիտական, կրթական հարցերու մէջ: Այդ կուսակցական ոգին է որ կ'բաշխէ մեր մէջ բարոյականութեան, գիտութեան, գրականութեան վկայագիրը, այդ ոգին է որ անուն, համբաւ եւ պաշտօն կըբաժնէ իր սպասարկուներուն մէջ, այն է որ վճիռ կ'արձակէ գործոյական, ուսուցչական, լրագրական եւ գրական հարցերու վրայ եւ իր վճիռն, առ ի չգոյէ բարձրագոյն առենի մը, իրրեւ օրէնք կ'ընդունի ժողովուրդն եւ

իր համոզումը կ'կազմէ։ Ո՛վ որ մեղի հետ չէ, մեզի դէմ է, կ'ըսէ կուսակցապետն, և ահա կ'կազմուի լուսմբ որ պաշտօն ունի վանել, հալածել իր ծոցէն, իր գպրոցէն, իր ժողովէն, իր շրջանէն ամեն անոնք որ իրեն պէս չեն խորհիր, չեն գրեր, չեն խօսիր։ Եւ սակայն, աւելորդ է այդ պայքարն, վասն զի ճշմարիտ սկզբունքի ու բարոյականի մշակներն չուտով կ'քաշուին առտարէղէն, ուր գործ չունին, վասն զի նուաստութիւն կ'համարին համակերպիլ այնպիսի անշահ նկատումներու որ լոկ անձնական հաշիւներու և կուսակցական առելութեան արդիւնքն են։ Չէ կարելի ուրեմն այժմ ըսել թէ՝ գործ կայ այլ մշակ չկայ, այլ աւելի ճշմարտութեան կ'մօտենանք եթէ ըսենք, բաներուն և արդարասէր մշակի համար գործի սով կայ։ Այս գրութեամբ կրթական, գպրոցական, ընտանեկան, ամուսնական և այլ ընկերային խնդիրներ կրըննան չրջաբերաբար յուղուիլ ծրագ իրներու և տեղեկագիրներու մէջ, առանց սակայն գործնական եզրակացութեան մը յանգելու։ Ջեռնհաս ղլուխներ, գործունի մըչակներ մուխը կ'մնան և եթէ ոմանք թերևս կ'մաքառին կուսակցական հոսանքին դէմ, քանի՛ քանի դառնութիւններու ենթակայ կ'լինին, մինչև որ ի սպառ վհատին և ընկրկին։

* * *

Մենք չուրջն տեղի ունեցող կուսակցական անօրէնութիւններու օրինակներ կարող ենք մէջ բերել, կարող ենք ցոյց տալ թէ քանի՛ քանի ճշմարիտ եկեղեցականներ, դպրագէտներ, լրագրապետներ և իրենց երկերն անպործութեան և անիրաւութեան դատապարտած են՝ ի չնորհս կուսակցական թելադրութեանց, բայց աւելի յարմար կ'համարինք ընթերցողին ուշադրութիւնն հրաւիրել այն խորհրդաւոր աչխարհին, կովկասու հայոց պործոզութեանց վրայ, կարգ մը ձեռնհաս ուսուցիչներու մասին։ Բաւական ժամանակէ ի վեր վաղարշապատ և Էջմիածին զարմանալի իրողութեանց թատր եղած լինեն ամենուն յայտնի է, սակայն ոչ ոք կ'խորհէր որ կըր-

թական դործին մէջ այնքան եռանդ ցոյց տուող կովկասի հայն, չարաչուք ապերեսպութեանց չնորհիւ, դատապարտէ ճշմարիտ ուսուցիչներ և ոչ միայն ասպարէզը բայ թողու ապիկարներու այլ և օրագիրներու միջոցաւ ձեմարանին համար դատապարտներ փնտռէ։ Ինչ անկում։ Եւ մեզ կ'ըսեն թէ ուսուցիչ չկայ, մարդ չկայ, մեզ կը պարսաւեն որ մանկավարժներ չենք պատրաստեր, մինչդեռ այժմ մեզի ամենէ տելլի պիտանին կ'համարուին նոսակիցները։ Այ՛, կուսակիցները, որ ուրանան իրենց դիտութիւնն, եթէ ունին, որ ուրանան ամէն ազնիւ զգացմունք և երթան սողան տգիտութեան ոտից ներքև ի սէր մամոնայի . . . ։

Նը-դաբի հետևեալ յօդուածն հատատուէթիւն կուտայ մեր ծոյն խորհրդածութեանց, որով կ'մեկնուին և իր մուէթ ձգած քանի մը կէտերը։

Թերթիս քրոնիկոնի բաժնում հաղորդած լուրից ընթերցողը կ'իմանայ, որ մեր յայտնի մանկավարժ–ուսուցիչ Սեդրակ Մանդինեանը նոյնպէս արձակուած է ձեմարանից։

Սա շատ ցաւալի է, քանի որ Սեդրակ Մանդինեանը իրրև ուսեալ մարդ, իրրև մասնագէտ, փորձուած մանկավարժ իր երկարամեայ արդիւնաւոր գործունէութեամբ նշանաւոր տեղ է բռնում մեր դպրոցական աշխարհում և իրրև մանկավարժ, կարելի է ասել, առաջինն է ճանաչուած։ Մի քանի ժամանակ առաջ արդէն ցաւով իմացել էինք, որ ձեմարանից հեռացել է հայագիտութեան մէջ յայտնի մասնագէտ Կարապետ Կոստանեանը։ Ի նկատի առնելով, որ հայոց լեզուի ուսուցիչներ մենք չունինք և եղածներն էլ շատ հազուագիւտ են, Կարապետ Կոստանեանի պէս մի հայագէտի կորուստը նոյնպէս անփոխարինելի է։ Զգիտենք թէ ով է առաջին հայկաբան ուսուցիչը այսօր մեր գիմազուր դպրանոցներում, բայց Կարապետ Կոստանեանի մօտ երկրորդը որոնելու համար մեզ մեծ չանք է հարկաւոր։

Զարմանալի երևոյթ է, որ մեկ կողմից ամենքն էլ գանգատւում են, որ ուսեալ, ընտիր ուսուցիչներ չունինք, միւս կողմից հետզհետէ մեր դպրոցական ասպարէզից հեռանում են ուսեալ, մասնագէտ, հմուտ ու փորձուած ուսուցիչները։

Ո՞վ չգիտէ, որ մեր ընտիր, ուսեալ դերմանաւարտ ուսուցիչներից մէկը՝ Աբիսողոմ Յովհաննիսեանը, արդէն քանի տարի է հեռացել է դպրոցական ասպարէզից: Կոստանեանը գնաց, Սեդրակ Մանդինեանը գնում է, դրանց կըհետևևն երևի միւս նոր, բայց ընտիր ուսուցիչները . . . որո՞նք են այն ոյժերը, որ պիտի կարողանան դրանց տեղը բռնել:

Այդ շատ հետաքրքիր խնդիր է:

Բայց ո՛րքան միտք, ո՛րքան ժամանակ և աշխատութիւն է հարկաւոր լինում, քանի՛ բարեգործներ են հրապարակ հրաւիրւում, մինչև որ գտնւում է մի հայ երիտասարդ, որ աջողութեամբ պատրաստւում է մասնագէտ-ուսուցչի պաշտօնը վարելու մեր դպրանոցներում:

Հետևեսէ մեր բոլոր դպրանոցներից ընտիր և նշանաւոր ուսուցիչների հեռանալն ակամայ մեզ հասցնում է այն մտքին, որ մեր դպրանոցներում երևի ուսուցչից իւր դասախօսած առարկայի վերաբերութեամբ մասնագիտութիւն, միայ բանիւ ուսումն . . . չէ պահանջւում, այլ մի ուրիշ բան, որ մեզ դեռ յայտնի չէ և պարզ:

Այնուամենայնիւ իրողութիւն է, որ մենք թերուս և ուսուցչութեան պաշտօնին անյարմար մարդկանց պաշտօնների կոչելով, մեծ ընդունակութիւն ենք ցոյց տալիս հեռացնելու մեր միջից ուսեալ, մասնագէտ և մեր դպրանոցների նպատակներին յարմար ընտիր գործիչներին:

Սա ցաւալի դրութիւն է:

(Նոր-Դար)

ԵՕԹՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՎԵՀԱՓԱՌ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏԻԼ-ՀԱՄԻՏ Ը.

ՄԵԾԱՊԱՆՁ ԿԱՑՍԵՐ

Ոչ միայն Օսմանեան մեծաճաւալ Տէրութեան ամէն ազգի ու կարգի հպատակաց համար յանկալի և բարեբաստիկ օր մ'է այն հանդիսաւոր օրն (օգոստոս 19) այլ օտար պետութեանց համար վսեմագարձ չնորհաւորութեան և խնդակցութեան թուական մ'է մեր փառապսակ վեհապետին գահակալութեան տարեդարձն՝ որ բոլորեալ նորանոր հանրաշահ գործերու պայծառութեամբ վեչտասաներորդն, կ'մանէ յաղթական իր եօթնեւտասներորդ չրջանն։ Եւ իրօք՝ յանկալի է այդ օրն, վասն զի առիթ կ'ընծայէ բոլոր թաւրքիաբնակ ժողովրդոց, որ կը վայելեն Նորին Կ. Վեհափառութեան հովանաւոյն ներքև բազմադիմի բարիք, ղալի ցոյցերով արտայայտել ինքնաբերաբար իրենց սրտին երախտագիտութեան թագուն դանձերն և զանազան չքեղափայլ հատատեօք և մաղթանօք փառաբանել և օրհնել Նորին Կ. Վեհափառութեան սիրելի անունը։

Եւ այդ խնդութիւնն ու յնծայութիւնն որ, ինչպէս ամեն ուրեք, նոյնպէս քաղքիս մէջ փառազարդ լուսաւառութեան և հրաձաղութեան նշաններով ի յայտ ելաւ, ժողովրդոյն համակրութեան և սիրոյ արդ լուրջն է, սէր՝

որու հիմունքն մեր Օգոստափառ Վեհապետին անհուն դիմութեան, վեհանձն բնաւորութեան և բարձր քաղաքագիտութեան ձիրքն են։

Օսմանեան Տէրութեան օր ըստ օրէ առած քայլերն թէ ներքին ու արտաքին աշխարհավարական գործօղութեանց, թէ դանձային, անտեսական ու առևտրական զարգացման շաւղին մէջ, և թէ երկրագործական ու ճարտարական ձեռնարկներու մէջ, որ նպատակ ունին երկրին բոլոր բնական, նիւթական և մտաւորական ոյժերն ու կարողութիւնները ի գործ դնելով միլիոնաւոր հաւատարիմ հպատակներու բարօրութիւնն ապահովել, մեր սիրեցեալ Վեհապետին լուսամիտ քաղաքագիտութեան, աշխարհաշէն բնաւորութեան և հպատակասէր ոգւոյն նշանաւոր չնորհներն են։

Ահա այս սիրով կ'ապնեն Օսմանեան Տէրութեան բոլոր հպատակներն չնորհաբեր տարեդարձն և միակամ ու միաբան ամեն բերան սրտագին կ'գոչէ. — Ցաւէտ կեցցէ մեր ՎԵՀՈՂՆՏՆ ԱՊՏ-ԻԻԼ-ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ ՂԱԶԻ։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլիս, 22 Օգոստոս 1892

Բա՛ջէնդ, Բաւական ժամանակ կայ որ այս տաքին, այս սեղնեկալեան տապին ներքև դրիչս սառեր էր, փէտ կարեր էր, այո՛, սառեր էր։ Մի՛ զարմանար։ Միմէ արուեստական ձիւն ու սառ այժմ չգիւին չնորհիւ չէնք չիներ և իրրև բնակչն զովութիւն չենք կրեր որ պաղչինք։ Նոյնպէս գրիչներն ալ, կաղամարներն ալ, թղթերն ալ, մատերն ալ, սիրտերն ալ կրնան չինովի ջերմութեամբ սառնոտիլ և ամեն բնածին ներչնչումներ սառնութեան դատապարտել։ Ա՛հ, արուեստն, արուեստն. տակաւին ի՞նչ յեղաշրջումներ պիտի բերէ արդեօք մէկ՝ փիլիսոփան և մէկ

բարոյական աշխարհի մէջ և երբ ի սպառ պիտի դահակալէ բնութեան վրայ։ Արդէն արշաւած է այն մեր կենցաղավարութեան մէջ, մեր հագուստի ու կապուտաի արտաքուստ ձևերուն մէջ, մեր ընտանեկան, առևտրական ամեն յարաբերութեանց մէջ, այնպէս որ իր կերպերով, լեզուով ու գրչով արուեստակեղծ անհմուտ մահկանացուն այժմ նախապատմական բրածոյ ապրածներու կարգը կ'անցնի։ Եւ ապա ի՞նչպէս կ'պահանջես որ նոյն արուեստականութիւնը չայլափոխէ ոչ միայն մեր դէմքն ու վարմունքն, այլ և մեր հոգին, մեր իմացականութիւնը, մեր խորհելու ու խօսելու բնական կերպերը, մեր օրագրութիւնն ու գրականութիւնն, որ ի հարկէ պարտի պատկերացնել հաւատարմաբար ժողովրդեան արդի վիճակը։ Թերևս այս է պատճառն որ երբեմն կ'լսուին ձայներ մեր մէջ՝ թէ ամեն բան՝ իբրև անոտի, ապաժամ և բնական հիմնարկութիւններ, պարտ է հիմն ի վեր տապալել, ընտանիք, եկեղեցի, դպրոց և բոլորն ալ նոր արուեստին պահանջումներուն համաձայն, որոց իմաստնագոյն քարոզն է Մշակ լրագիրը, կազմաւորել, թէ պարտ է իբրև խոսան վտարել մեր դաշտէն ինչ որ տհմայնն է, և օտարոտի արուեստին ամեն նրբութեանց հետևիլ։ Եւ այս քարոզին հետևողներ կ'չատնան մեր մէջ, քաջալեր գտնելով թէ՝ յատկապէս վարմուած և մեր մէջ Զօրիւրոսի պէս իրրև խնամի սպրդած անձերու կողմէ, և թէ մարդոցներու կողմէ, որ, արուեստին չնորհիւ, փառք Աստուծոյ, արդէն իրենց փարախն ընդլայնելու վրայ են . . . ։

Այդ արուեստական դրութեան օրով, ի՞նչ կ'մնայ մեզ ընել, բարեկամ, եթէ ոչ չարունակ գրիչ ու ձակատ չփել որպէս զի ի սպառ չսատին և չինական անչարժականութեամբ չմրսատանուին, մաքառելով այդ հոսանքին դէմ։ Մաքառի՛ր, և ի՞նչ յիմարութիւն։ Իմաստութիւնն է այժմ համակերպիլ և նորաձևութեան հետևիլ։ Օդտակարը, կարևորը, ճշմարիտը մէկդի թողուլ և նոր արուեստը բանիլ։ Բայց ամենուն արուած չէ առանց նոր դրութեան աշակերտելու քարերէն Աբրահամու զաւակներ հանել տալ, կամ ապաւաժէն Լուր։ Եւ քանի՛ հնարամիտ, քանի՛ ճարպիկ են այն դրիչներն որ ամեն ժամ, ամեն վայրկեան դրելիք նորանոր նիւթեր գտնելու և ընթերցողներն հետաքրքրելու արուեստին պաղտնիքն ունին։ Ճշմարիտը՝ կ'ըզմայլիմ այդ դրիչներուն վրայ, ինչպէս կ'զմայլի արբեցողն գաբեջրի կամ շանջանչ վրմուրին առջև՝ որու հեղուկն իր քիմքէն

կ'խուսի։ Հաստիչ զօրութիւն ունին անոնք, ի չգոյէ զոյութեան կ'կոչեն խնդիրներ որ մեզ կ'դիւթեն։ Եւ ի՞նչ ընեն, մէկ կողմէ արուեստին պահանջումն, միւս կողմէ անհրաժեշտ մի քան գրելու հարկն նորանշան թռիչ մը կ'տայ երևակայութեանց որ ըսէպ սուուերներ և ուրուականներ գոյներու և իրերու հետ կըշփոթեն։

Եւ այդ անխուսելի է, քանի որ լուսը վատէն, արդարն անիրաւէն, սուտը ճշմարտէն, մտածինը դրականէն զանազանելու հակազ հեղինակութիւն կ'պակսի։ Այդ հեղինակութիւնն է ազատ քննադատութիւնն, որու շուրջն համայական բոլորակ մ'է գծուած։ Եթէ փորձես այդ բոլորակէն դուրս ելնելու, իսկոյն իրրև հերձուածող կ'քարկոծուիս։ Է՛հ, կարող ես անուշտ քըննադատել այս մարդուն մօրուքին ձևն, միւսին ակնոցին գոյնը, ուրիշին քթին չափը. կարող ես մեհենական տաւեր, հին մադաղաթներ պրպտել, հին տապանադիրներ օրինակել, քօլէրայի տեսակներն համրել, թէյի ըմպելին, իրրև կենդանարար, անօթի բանաւորներու մեծարել, մինչդեռ դու թաւշեայ սատրներու վրայ նստած՝ մեղր կ'ըմպես ու չաքար կ'ծամես. կարող ես անօդ ու անջրդի սենեկի մը մէջ՝ օդի ու ջրի վրայ խօսիլ, Պուալօի և Ֆիլպրի վրայ դրել. կարող ես վերջապէս արևին ու լուսնին վրայ ալ երիտասարդն ճառել, բայց եթէ յանդգնիս այդ բարձունքէն վար իջնելով երկրի վրայ քալել և քիչ մը չորս դին լրջորէն նայիլ, կարծեմ՝ աչերդ պիտի սևնան . . . ։

ՇԱՀՆՈՒՐ

ՓՇՐԱՆՔ

ՇԱՄՓՈՐ ։ Ո՛վ որ բնաւորութիւն չունի մարդ չէ։

Գովաբանութիւններուն արժանիքն է որ դին կ'տայ գովեսին, կամ յանդիմանութիւններ որ կ'գովեն եւ գովեստներ որ կ'չարախօսեն։
ՍՈՒՀՀ.

նկատմամբ առաքինութեանց վրայ բոլորովին Քիզիմական զգալիքար մ'ունի. շատ լաւ-գոհ նիր. վասն զի բաղաքակրթութեան

յառաջապահ բնութիւնը հու հանդիպց առաւար կ'գանայի ալ, քիչ-
քանի կաստուիւն մը կ'դարձնէ։ Ֆ. ՄԱՆԴԷԿԱՅԱՆ

Թո՛ղ իրենց գանձերը զօրաւորներուն, անմահներուն նախիրնե
այն կանայք որոց բնութիւնը շնորհած է զեղեցկութեան մեծաշք-
նորհն, թո՛ղ իրենց ժպիտները լինին հանճարի եւ վեհանձն հոգւոյ
պատկեր։ ՆՈՅՆ

Երբ ամեն բան հաստատապես կ'շարժի, բան երեւոյթին ոչ
ինչ չշարժիր, ինչպէս ճառու մը մէջ։ Երբ ամենքին կ'դիմեն յան-
կարգութիւն, կարծես թէ ոչ ոք կ'դիմէ։ Ո'վ որ կանչ առնու իր-
բեւ հաստատուն կէտ մը, ուրիշներուն յուզմունքն երեւան կ'հա-
նէ։ ԲԱՕԴԱԼ

Այն մարդն որ ամենուն հետ բարեկամ է, եւ ոչ մի բարեկամ
ունի, նման այն կնկան որու համար մարդիկ իրէ ատրճեր ըն-
դունելի եակներ են։ Ֆ.

Բացակայից զովեստ կ'արուի առանց շողոմարարութեան։
ԿՐՆՍԻՆ

Աւելի սուղ է մոլութիւն մը ստծել քան թէ երկու գաւակ մեծ-
ցնել։ ՖՐԱՆԿԼԻՆ

Յոյսն երջանկութեան ծաղիկն է։ ՄԱՍԻՅՕ

Գիտութեան հասնելու լաւագոյն միջոցն է հարցնել առանց շին-
նելու ինչ որ չգիտնիմ։ Տ. ՍԻՎԻՆՅԻ

Ուսանողասիրութեան չափն երբութիւնն է առանց հաճեստութեա-
նը։ ԼԱՊՐԻՅԷՐ

ՄՏԱՄԻՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՇԱՐԱ

*Երբ Շարա փողոցի մ'անկիւնէն կ'երեւի՝ նախ աչքն կ'զարնէ
իր խոշոր գանկը։ Կլուխն ընդ յառաջ՝ ուսերը քաշերուն հետ
համընթաց, իր մկրքը դէպի դուրս՝ կուրծքին հետ ուղղահայ-
եաց, ուսերն չիտակ ու լայն, թեւերը կախ կ'յառաջանան։ Իր*

տափաստին մէջ կարծես աքօղուած կ'մնան միշտ կապարեայ դըն-
դակներ որ իր քայլերը կ'հաւասարակշռեն, կամ թէ մանեայ մ'է
որ խնամով և ուշադրութեամբ կ'քալէ առ ամի որ իր մարմինն
օտար առարկայի մը չմամբ չփչրուի . . . :

Շարա արուեստագէտի մը պէս կ'թողու որ մազերն երկարին
ու խառնան։ Վիզը ուսերուն մէջ սուզած՝ կրիանման կ'ցցուի իր
դլուխն՝ այնպէս որ կարծես թէ երկինքը վերէն վար չմաելու
յաւակնութիւնն ունի։ Կլոր դէմք մը լուսնոյ բակին նման եր-
կու բոլորաձև ու անփայլ սև աչեր կ'ներկայեն, որոնց ակնարկը
կարծես մարդկային էակներ վնասելու ի զուր կ'ճգնին։ Իր յօն-
քերն սովորականէն աւելի գուրս քթին վրայ ուղղահայեաց կը-
ցցուին։ Մեծ բերան մը, հաստ չրթեր, որք պեխերուն և մօրու-
քին ստուար մացառէն գուրս կ'երևին անպատկառ։ Դէմքը տըժ-
գոյն՝ աւելի կապուտակ քան դեղնորակ։ Խոշոր ձեռներ՝ որք
կրնան այգեպանի մը կամ հողագործի մը նախանձը գրգռել.
վերջապէս Շարա աւելի գաղանազուսպի մը կերպարանն ունի՝
քան քաղաքակիրթ մարդու մը։

Շարա գրաղում չունի, չուկայի գործեր ոամիկներու յարմար
են և. իրեն անարժան։ Թէև երեսուն տարիներու օգտներով
չգիտցեալ՝ գեռ ևս երեսուն դանկ չհանելու կարողութիւնը ցոյց
տուած չէ։ Սակայն Շարա իրրև հիւանդապահ ու գանձապահ
մէկ հատիկ է իր տեսակին մէջ, ի ծնէ ժառանգորդ և հաստ-
ատէր՝ ազգակից մեռելներու կողոպուտովը կ'սպասէ անքուն լե-
ցնելու իր գանձը . . . :

Թէև ոմանց մահուն ցանկացող, Շարա աշխարհի մէջ միայն
մահէն կ'վախնայ, ուրիշ ամեն ինչ նշանակութիւն չունի իրեն
համար։ Ի՞նչ փոյթ իրեն եթէ աշխարհ կործանի, ինք միթէ կեն-
դանի չէ՞ մնացած վայելելու ինչ որ ուրիշներ չհագործած են։

Շարա իր անլուր տգիտութեան անդէտ, ամ աւելի ծիծա-
ղելի կ'լինի երբ իր բնածին կարծած տաղանդովն կ'պարծի։
Կ'ուզէ համոզել թէ ինք՝ շատ ու շատ բաներ ուսած է, բայց
կ'ցաւի ատոր համար վատնուած դրամին . . . և կ'պնդէ թէ՝
առանց այդ թերի կրթութեան, ինք կարող պիտի լինէր ամեն
բան ուսնիլ ու գիտնալ, ինչպէս այժմ . . . , քանի որ ի ծնէ
աշխարհ եկած է օժտեալ ամենագէտ հանճարով մը . . . :

Անգամ մը երբ ընկերութեան մը մէջ՝ գիտութեանց վրայ
կ'խօսկին, յանկարծ ցնցուելով Շարա՝ աւելնը բռնելով, նախ
խնդաց, ապա ձեռները չփեց, ոտքերն երկարեց և բացագան-

ջեց՝ իբրև պատգամ մը. «Բա՜ֆ, բա՜ֆ, ինչո՞ւ բառաչան չե՞ս կաշտար, անդ կ'ըսուի ոճն ինչ, ես շարունակ բառարաններէդ կ'առնուճատ ուրիմ, ոճն ջէպուլիան ներքուստ ջէպեմ»: Ներկայիք իրարու երես նայեցան զարմանքէ և իրենց կռնակը դարձնելով շարունակեցին իրենց վիճաբանութիւնը, մինչդեռ Շարա այս խօսքերն ըսելէ վերջ՝ ներկայից անտարբերութիւնն իրր աքանչացում և իր խելացատակին վրայ հիացում կարծելով, սկսաւ ինք իսկ իր ուշնեցած խելքին վրայ զարմանալ ու դիտութեան հրաշակերտ մը սեպել ինքզինքն . . . :

Եթէ կարելի լինի աշխարհի ընթացքը կասեցնել, կարելի պիտի լինի նաև համոզել Շարան: Ո և է անհեթեթ խնդրոյ մէջ կ'պնդէ ու կ'պնդէ իր սնամէջ կարծիքին վրայ և արդահատելի լինելու աստիճան կ'յամառի . . . :

Շարա չատ քիչ անգամ տեսանելի է մտղոցն: Իր ժամերը կ'անցնէ տան մէջ՝ անշուշտ մի քանի օր վերջ իր մի արշաւանին յատակագիծը պատրաստելու և իր քայլերուն արժանի մտղոց ներուն ընտրութիւնն ընելու: Որովհետև Շարա ամեն մտղոցէ չանցնիր՝ ըստ պատահման, այլ. այլ ընտրանօք, խնամով մի քանի օր մտածելէ վերջ հապա կ'կարողանայ, ուղեգիծ լինելով իր հատատ դլխուն մէջ՝ ճամբայ ելնել քաղքին մէջէն անցնելու համար . . . :

Շարա իր ընտանեկան չրջանակին մէջ չատ քիչ անգամ տեսանելի է: Սակայն չեն իր ականջներն ամեն խօսք ու բան լսելու: Իսկ երբ իր տունը պատուղ հիւրին քսակն ոսկով մտչիով լի է, անմիջապէս տեսանելի է Շարա, որովհետև ի մանուկ հատակէ չահախնդրական ուշադրութիւն մը կ'տածէ դէպին դպինն նկատմամբ, և իր դաչնակին տեղներուն վրայ կ'կարծէ գտնել ձայներու ներդաչնակութիւնն այդ երանդի միջոցաւ միայն . . . :

Շարա դրքերու կազմին ու ձևին վրայ հիացող մ'է: Երբեմն կ'գնաւէ դիրք մը, բայց պատկերազարդ դրքերու վրայ հոգի կ'տայ, և, առանց իսկ զայն կարդալու, ուխի մանաւանդ ձիրք մը պատկերներէն դուշակելու դրքին պարունակած նիւթն և անոնցմէ դատելու և յայտնելու իր կարծիքն . . . :

Ինչսը է, Շարաի ուրախութիւնը չափ չունի, արդէն կ'ըսէ կոպիտներու ճղպղումն, իր ոտքաւնքը կ'բացուին ու կ'գոցուին խորամանկի մը բուրուժկն:

Շարա դրեթէ բնաւ բարեկամ չունի, բայց զարմանալի չէ, որովհետև իր բարձր դաղափարաց և չնաչխարհիկ անձին ար-

ժանրի էակներ չատ քիչ կան կամ բնաւ դժբաղդութիւն չեն կարող ունենալ իր բնավայրի մթնոլորտին մէջ . . .

Բո՛ֆ, բո՛ֆ . . . հա՛, հա՛, հա՛, մինչ մարդ կայ, դլուխ կայ, հանճար կայ, երբ չեն կարող իրեն պատասխանել թէ ինչո՞ւ կատուն մուկին ուխտաւոր թշնամին է, թէ ինչո՞ւ նաեւ կարող կ'լինի ջուրի վրայ կենալ, թէ ինչո՞ւ ապօրինապէս ժառանգութիւն մը խորեն անիրաւութիւն կ'անուանուի . . . բո՛ֆ . . . բո՛ֆ . . . ո՛ւր է մարդ ըսուածներն . . . :

Եւ Շարա Թոյլօրէն կ'երկարի բազմոցին վրայ եւ կ'սկսի նընջել, բայց ընդոստ վեր կ'ցատկէ, ականջները կ'գոցէ իր ձեռօք եւ կ'սկսի փախչիլ, ո՛ւր· իր սենեակը, ինչո՞ւ· որովհետեւ դրացիի մը տունէն կ'լսուին դաշնակի ձայներ, որ կ'պղտորեն Շարաի ականջներն ու կ'խանգարեն այն ներդաշնակութիւնն որ յառաջիկային լոյս պիտի տեսնէ իր ըղեղի բջիջներուն մէջ, իր մկկ հատիկ դաշնակին առջեւ միայն մտածելու եւ առանձնութեան մէջ ածուելու համար . . . :

Բայց աւաղ· . . աղէ, աղէ· . . ո՛ւր են այն ականջներն որ պիտի կարողանան հասկնալ իր բարձր արուեստագէտի տագնապն· ո՛ւր են այն արուեստագէտներն որք պիտի հրահրեն իր մեծ արժանիքն· ո՛ւր են, ո՛ւր, երբ Եւրոպայի մէջ իսկ չկան . . . : Թերեւս նոր աշխարհին մէջ լինին . . . : Թերեւս նոր Գոլոմպոսի մը գտնելիք աշխարհին մէջ անծանօթ կ'ապրին, սպասելով անյուշտ համբերութեամբ իրենց դիւտին՝ ընդունելու եւ պատուով դնահատելու համար Շարան . . . :

ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԼԵՒՈՆ ԱՌ· ՇԱՀՈՒՐ

27 Օգոստոս

Բա՛ցեկո՛, Նախորդ եթերային դիրս յղեցի եւս՝ ատացայ նամակ մ'իզմիրէն, որու պատանիներն, կիներն, օրիորդներն եւ յատկապէս չամիչներն ու թուզերն այս պահուս ուշադրութիւն կ'գրաւեն մեր կողմն, եւ մի քանի օրագ իրներու մէջ թեր ու դէմ յօդուածներու նիւթ կ'ընծայեն: Այս նամակը դրողն ո՛չ

պրագէտ, ո՛չ պիւանագէտ է և ոչ պիտուն, որոց հետ, պիտես, յարաբերութիւն չունիմ, այլ պարզապէս տարեց կին մ՛որուն, ինչպէս կ՛երևի, աչքը սուր, ականջը ծակ է, իսկ ուղեղին մէջ քիչ շատ փոսփոր կայ։ Ես բաւական խնդացի այդ պիրը կարդալով, յուսամ որ դուն ալ, որ ծիծաղելու հակամէտ չես, չխիսթի լաս։ Ահաւիկ նամակը։

«Պ. Շահնուր, ինչո՞ւ համար դուն ալ, անաչէն, չես մրոտեր Պօլսի հայ աղջիկներուն, կիներուն և երիտասարդներուն վրայ, դուն որ մօտէն կ՛տեսնես անշուշտ շատ բաներ, եթէ կարճատես չես, մինչդեռ այս միջոցիս մեծ քաղքիդ մեծ օրագիրներն նոր ոսկոր մ՛են գտած մեր մէջ և իրրև անուշ միս կ՛կրծեն ու կ՛կրծեն...

«Աբէլէթ և Հայրենիք անձնական հաշիւներու խնդիրներ մեր կռնակին վրայ կ՛ծեծեն՝ իրարու ակռայ ցոյց տալով, բայց ի՞նչ կ՛ուզեն մեզմէ։ Իրաւ՝ պատիւ է կրծուիլ առիւծներէն, ինչպէս կ՛ըսէ Եզոբոս, իշուն համար, բայց համով բան չէ ծիծաղելի լինիլ հով կրնեղէ։ Եւ իմ կարճ խելքովս ահա կ՛գրեմ քեզ որ հով կամ փոշի կ՛աղան այդ նշանաւոր թերթերը։ Եթէ ընդունիս որ ուղղը թևեր ունի ու կ՛թռի, սկիսի ընդունիս նաև որ ուղղը թռչուններուն տիտանն է և մինչև լուսնի սահմանները կրնայ հասնիլ, կրեղով իր կուզին վրայ ամեն ծանր ու թեթև դլուխները։ Կ՛մնայ միայն նախ ապացուցանել որ ուղղը թևեր ունի։ Մեր մէջէն խելքի տոպրակ մը կ՛ելնէ, ո՛ դիտէ ի՛նչ փորի ցաւ ունենալով, կ՛գրէ Աբէլէթին որ քաղքիս բոլոր հայ երիտասարդներն իրենց վրաններն կանգներ են քարափին վրայ և օրն ի բուն գարնջրի, թղթի և կիներու հետ կ՛խաղան. ո՛չ եկեղեցի դիտեն, ո՛չ ընտանիք, ո՛չ կրօն, ոչ ինչ։ Աբէլէթ տեսնց տուլելու այդ լուրը կ՛հրատարակէ միամտաբար կամ վարդապետելու յորմար առիթ մը ձեռքէ չփախցնելու մտօք, իսկ ուրիշ խելքի տոպրակ մ՛ալ բնականապէս կ՛հետևցնէ թէ այդ խզմիրի հանած վարած պատանիներն անշուշտ յոռի դաստիարակութեան և կրթութեան պատուղներն են, նախորդ հոգևոր իշխանութեան և գպրոցական անօրինութեան հաստատած անշահ սերմանիդն են։ Աքանչելի՛ է այս տրամաբանական օղակն որով յօրինողն թէ՛ Աբէլէթի և թէ նախորդ հոգևոր հովիւին և անօրէնին վիզը կ՛ուզէ պրկել։ Բայց կ՛տեսնե՞ս, պարոն, թէ քարն ղևսաւորապէս որո՞ց գլուխը կ՛իյնայ։ Եւ բուն նպատակը չէ թէ ցաւ յայտնել է մեր երիտասարդներու կարծեցեալ պիճակին վրայ ու պարման ցոյց տալ, այլ այդ քարը կ՛նետուի մի միայն

նեւոելու համար։ Ձմարիտը՝ բաւական պինդ ու հաստ գլուխ ունենալ պէտք է այդ և ուրիշ համանման քարերու դիմանալու համար։ Կ'երևի թէ ձմեռ այդ քարերն քարանման սպունգ են կամ իրենց նպատակէն կ'վրիպին։ Նախ՝ կ'յորդորեմ քարածիգներն խնայել իրենց փայտն ու մարմարն որպէս զի տաճար մը կանգնեն Նոր Յերուսաղէմ՝ որ նորանոր հրաշիւք կ'հիացնէ եթէ ոչ թերահաւատ քաղաքս, գէթ հաւատաւոր փարիսեցիներն, և ապա կ'հարցնեմ թէ ո՞ւր կ'գտնուին այն նշմարի երիտասարդներն որ ամեն կրօնական զգացում, ամեն քաղաքավարութեան ու բարեկրթութեան կանոն, ամեն պատիւ ոտքի տակ առնելով լկտի կեանք կ'վարեն։ Ես չեմ գտներ, չեմ տեսներ իմ շուրջս այդպիսի անշնորհ կենդանիներ, այլ, ընդ հակառակն, շատ հաւեստ, ազնիւ, ընտանեկան և ընկերական պարտաւորութեանց հետամուտ, ծնողասիրութեամբ փայլող, հայոցի կրթութեամբ զարդացած՝ գործունի երիտասարդներու խումբ մը կ'նշմարեմ, որ ո՛չ տրամադրութիւն, ո՛չ միջոց և ոչ ժամանակ ունին հեռանալու այնպիսի ճամբայ մ'որու մէջ կ'քալեն սակայն աւելի արդուն արարածներ և դարավերջիկ կրթութեան նոր ուղեցոյցներ կ'հանդիսանան։ Աստուած այժ և կարողութիւն տայ ասոնց, որպէս զի չարունակեն իրենց գործն և պատրաստեն իրենց արժանի սերունդ մը։

Ունիմ դեռ գրելիք, սիրելի պարոն, բայց խակ է գրիչս և սիրտս լեցուն։ Ես քիչ ըսի, դու շատ հասկցիր, վասն զի կ'ըսեն թէ հասկցող մարդ ես, միայն քիչ կ'խօսիս հիմակ, թողլով թերևս որ ժամանակը խօսի . . . ։ Սակայն եթէ այս գիրս տպուած տեսնեմ, պիտի ջանամ, թէև պատաւիկ եմ, գլուխդ նորէն ցաւցնել . . . »։

ԼԵԷՆԱ

Ահա, բարեկամ, կատարեցի իմ թղթակցուհւոյս փափաքն որու լեզուն թէև փոքր ինչ կարուկ, ոչ նուազ ազի է։ Ուսոի յուսամ որ պիտի ընդունիս թերթիդ ծոցն։

Շ.

ԱՁԼ ԵՒ ԱՁԼԲ

Ո՞ՂՔ ՆԵՐԱԿՈՄ. — Տոքդէօր Կոստանդէն Բարիզի բժշկական ակադեմիային ներկայացուց այս օրերս յայտագիր մը որով կը բացատրէր թէ ինչպէս այլազան ջլային տկարութեամբ տառապող տասն մէկ հիւանդներ բուժած է ոչխարի ուղեղ ներարկելով անոնց մարմնոյն ներմակեայ բջիջային հիւսքին մէջ։ Այս ներարկումով հիւանդը կ'զօրանայ եղեր, դնդերային վատուժութիւնը կ'դադրի, ինչպէս նաև ուրիշ դէպի, ստամոքսի ցաւեր։

Քանի որ այժմ ամեն տեսակ ներարկումով դարմանելու եղանդը բուժական նորաձեւութիւն մ է, հաւանական է որ մօտ օրերս լսենք թէ պարապ գլուխներն ալ ոչխարային ուղեղի շնորհիւ պիտի լեցուին ու զօրանան։

Սպիտակ մրջիւններ. — Լա Ռոշէլի անգլիացի հիւպատոսը կ'գրէ թէ այդ քաղքին չատ տուներն սպիտակ մրջիւններու պատճառաւ կ'կործանին։ Դար մ'առաջ այդ միջատներն ներմուծուած և քաղքին մի կողմն ապաւէն գտած էին. բայց երբ մի քանի չէնքեր փլան, փայտերն քաղքին ուրիշ տեղերը տարին այնպէս որ այժմ սպիտակ մրջիւններն ամեն կողմն տարածուած են։ Փայտն է այս միջատին ուտելատն։ Ամենէ հատ գերանի մէջ ճամբայ կ'բանայ փորելով և լոկ բարակ խաւ մը կ'թողու որ իր աւերումները չերեւին։ Եղկաֆայրը (sideroxylum) միայն ազատ կ'մնայ սպիտակ մրջիւնին ճանկէն։ Լինէոս խոսած է այդ միջատին վրայ իրրև Հնդկաստանի ամենէ մեծ աղէտը նկատելով. իսկ Հումպօլտ կ'ըսէ թէ Հարաւային Ամերիկայի մէջ չատ հազուադիւտ են հին թղթեր։ Մէկ գիշերուան մէջ ինչ որ բաց պտանեն այս մրջիւններն, մինչև անգամ կօշիկներ, կ'կրծեն, անհետ կ'ընեն։ Սակայ նաւեր՝ ուղեւորութեան ժամանակ, յանկարծ ընկղմած են ատոնցմէն յետին ծայր մաշուած լլնելով այդ միջատներու միջոցաւ։ Եթէ տարածուին Եւրոպա, ինչպէս ի Լա Ռոշէլ, նոր պատուհաս մը պիտի դառնան կենաց և գաղաքակրթութեան։

Մինեռա Լարդը. — Բրօֆիսօր Լօֆիլըր ահագին պատերազմ մը հրատարակելով Թեսալիոյ դաշտերն արշաւող և աւերող մկներու դէմ, մեծ յաղթութիւն մը տարած է։ Իր գինքն է նոր գտած պոռիկ մը, որ մանաւանդ յատկութիւն մ'ունի հիւանդութեամբ մը վարակել մկները միայն։ Ցոյն կառավարութիւնը նկատելով որ Թեսալիոյ դաշտերու հունձքը բնաջինջ պիտի լինին, բրօֆիսօր Լօֆիլըրի դիմած էր, որ մի չարաթուան մէջ սպասկալի Լարդ մը տուաւ մկներուն հոգի փչրունք մեծարելով անոնց՝ այդ փչրուն էրի մէջ պահելեան նիւթ խառնելով։

ՄՕՐ ՄԸ ՋՈՒԸ

ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ

ԱՐԱՐ Բ. ԵՒ ՊԱՏԿԵՐ Ա.

Տեսարանն է Ալինեի տան մէջ պարտէզն, ծաղիկներ, թաղարներ, ամֆոռաձեւներ եւայլն։

ՏԵՍԻԼ Ա

ԱԼԻՆԷ եւ ԼԱՐԱ (բազմած)։

ԱԼԻՆԷ. Թէև հազիւ տասն և հինգ օր է որ չեմ տեսած Ա-րամն և կ'կարծեմ թէ արդէն մի քանի ամիսներ սահած են։ Սիրտս դողի մէջ է, Լարա. արդեօք չըսպիտի դայ։

ԼԱՐԱ. Ի՞նչպէս չըսպիտի դայ. մինչ յանկարծ մուտքէն, Ալինէ, որ Արամ ուղիղ և խոստմնապահ երիտասարդ մ'է։

ԱԼԻՆԷ. Ո՛հ ... գիտեմ, գիտեմ, բայց իր սովորական ժամն անցած կ'երևի ինձ, և սիրտս դողի մէջ է, որ մի գուցէ ...

ԼԱՐԱ. Դարձեալ սկսար անտեղի ու վուշ հոգերով յուզուիլ։ Ո՞վ գիտէ թերևս գործ մը պատահեցաւ կամ բարեկամներ արգելք եղան որոշեալ ժամուն ուղի ընկնելու։

ԱԼԻՆԷ. Ա՛խ, Լարա, ա՛խ, այդ բարեկամները չգիտես թէ որքան զզուանք կ'պատճառեն Արամի։ Անցեալ օր կ'պատմէր ինձ, թէ ինչ անչահ ձևերով կ'ջանան եղեր անուղղակի դիտողութիւններ ընել առ ինձ ունեցած սիրոյն համար։

ԼԱՐԱ. Այո՛, Ալինէ, ձեր ազգին մէջ շատ պարապ զլուխներ ունիք. գիտած եմ այս, քանի անգամ որ գտնուած եմ զանազան հայ ընկերութիւններու մէջ, որ գիրար ծաղրելու բուռն աենչ մ'ունին։ Առ հասարակ թէ՛ արանց և թէ կանանց մէջ կ'տիրէ այս վատ սովորութիւնն. մեր մէջ հազիւ թէ փոքրամասնութիւն մը կ'կազմեն այս տեսակ անձերն, և չվարժուած ականջներու շատ խորթ կ'հնչեն այդ ծաղրանաց խօսքերն։ Բայց ինչէ յառաջ կուգայ, գիտես, Ալինէ, պարապութենէ, անգործութենէ, լուրջ և խոհուն զբաղմանց պակասութենէ։ Արդէն կ'տեսնեմ ասկա որ հայ կիներն մեծ զբաղումներ չունին, ամեն ինչ սպասաւորաց ձեռք կ'կատարուի. անոնց ամենէ մեծ զբաղումն, որ ալիտի լինէր իրենց գաւակաց հոգն ու դաստիարակութիւնն՝ առ

որչեալ ժամանակ մը՝ այդ անգամ օտարներու ձեռօք կ'կատարուի: Իրաւի արդահատելի է այսպիսեաց ընթացքն, և ինչ հայ ընտանեկան ոգի կ'սպասեն կ'պարմանամ, երբ օտարուհիներն են անոնց դեռատի մտաց և սրտանց վրայ նախ և առաջ իշխողներն:

ԱԼԻՆԷ. Բայց, իմ սիրելի Լարա, կ'դաւիմ վրադ որ չատ խեղճ յիշողութիւն մ'ունիս (կ'ակնի ինքզինքը):

ԼԱՐԱ. (զարմացմամբ) Ինչ ըսել կ'ուզես, Ալինէ:

ԱԼԻՆԷ. Անցեալ օր այս խնդրոյն վրայ երկարօրէն խօսեցանք և բոլոր ըսածներս մոռցար: Միթէ չես յիշեր որ այժմեան մայրերն կ'ուզեն իրենց զաւակներն à la mode կրթել:

ԼԱՐԱ. Ա, յո՛, իրաւունք ունիս, չատ կարճ կ'լինի յիշողութիւնս այն կէտերու վրայ, որ իմ համոզումս չեն կարող կազմել:

ԱԼԻՆԷ. Բայց այս՝ ահա այսպէս է, որքան կ'ուզես երիր խօսի՛, ամեն բան նորաձեւութեան վրայ է. հագուստ, արդուզարդ, գլխարկ, կօշիկ, ձեռնոց, դուլպայ, չիթակ, անուշահոտութիւնք... ուր մին չարեմ...: Ճաշուտճք, չարժմունք, շրջադեստ վերցնելու ձև, բարևելու կերպ...:

ԼԱՐԱ. Եւ որո՞ւ համար կ'պատրաստեն իրենց աղջիկներն:

ԱԼԻՆԷ. Դուն ըսէ որ ինձմէ լաւ կ'հասկնաս, և ինձմէ աւելի մեծ, աւելի լաւ գիտես ամեն ինչ...:

ԼԱՐԱ. Դուշակելն չատ դժուարին չէ: Անկեղծօրէն պիտի խօսիմ, Ալինէ, բայց չպիտի վիրաւորուիս եթէ կծու լինին խօսքերս: Եւ ինչպէս իրաւունք չունենամ խօսելու, երբ դուք հայերդ սովոր էք օտարներու առջև իրարու մին ծաղել, պիրար բանրասել և իրարմէ զարնել:

ԱԼԻՆԷ. Ո՛հ, անիծի՛ր եղիր, Լարա, արդէն այնքան ժամանակ հայերու մէջ ճնայիր, այնքան չատ բան լսեցիր ու տեսար, որ իրաւունք ունիս խօսելու և անոնց ունեցած ազեղ կողմերն անաչառօրէն քննադատելու: Բայց ինչպէս պիտես պայմանս, ինձմէ ի պատ և ոչ մէկու առջև երբէ դիտողութիւններդ, որովհետև չատ դէշ կարծիք պիտի կազմեն օտարազգիք մեր վրայ, և եթէ քիչ մ'ալ համարում կ'տածեն առ մեզ, այն ևս չկորսնցնենք բոլորովին, թէև վաղ կամ անագան պիտի պատահի:

ԼԱՐԱ. Բայց որո՞նց է յանցանքն եթէ այդ պատահի...:

ԱԼԻՆԷ. Անշուշտ, իրաւունք ունիս, մերն է յանցանքն, մեր բերանները քիչ մը պրկել ինչ է չգիտենք, (ինքզինքն) և կ'երևի այս պատճառաւ է որ, ընդհանրապէս վարպետներն մեծ բե-

բաններու մեծաչնորհն իրենց վերապահած են . . . : Լաւ ուրնն՝ չարունակէ , Լարա , որոյ համար կ'պատրաստեն այդ հայ անուանբ և օտարացեալ սրտով անած աղջիկներն։

ԼԱՐԱ· Տգէտ, անուս, երբեմն կըտ և ընդհանրապէս ծիւրած անձերու համար , որք ուսում և զարդացում առեալով իրենց կիները պիտի առնեն, որք գեղարուեստի թշնամի՝ զանոնք պիտի լուեցնեն երբ դաշնակի առջև նստին , որք իրենց վրայ անվստահ՝ միշտ անոնցմէ պիտի նախանձին ու կասկածին անընդհատ, որք ճաշակէ զուրկ լինելով՝ անոնց արդուզարդը պիտի խծբծեն , և ի վերջէ բոլորովին իրենց կարողութեան չափով պիտի սահմանին անոնց հագուստն ու կապուստն ընել։ Եւ ինչո՞ւ հայ երիտասարդն , ընդհանրապէս , այս կերպ կ'լինի . . . : Ինչո՞ւ համար մայրն իր աղջիկը պէտք եղածէն աւելի կ'փայփայեցընէ , մինչդեռ իր որդւոյն դաստիարակութեան աւելի մի քիչ փոյթ չտանիր . . . : Ինչո՞ւ համար իր որդին ընդվզած դպրոցէն չուկայ հանելու տենչ մը կ'ունենայ . . . : Ինչո՞ւ ընկերուհիներէ կ'զգուշացնէ, զայն հեռու կ'պահէ . . . : Ինչո՞ւ ատնոր հետևած սխալ ճամբէն զանի հեռացնելու տեղ, անոր անուղղակի քաջալերը կ'կանդնի . . . : Որպէս զի՝ Ալինէ, այդ մատաղ սիրտն իրեն նման անբիծ սրտի մը չհանդիպի , չսիրէ , չպաշտէ . մաքուր , հանդարտ կեանք մը չունենայ : Եւ այնքան շեն պատահիր ձեր մէջ այս տեսակ դէպքերն, որ երբ ահա Արամի նման երիտասարդ մը անկեղծօրէն կ'սիրէ ու կ'սիրուի , կ'սկսին նախ չհաւատալ , յետոյ՝ ծաղրել , ապա անուղղակի անհահ խօսքեր ըսել , և ի վերջէ խնդալ և բամբասանաց տեղատարափ մը դուրս թափել , ապա մտնալ և երբեմն յիշել , կըրկին խնդիրը նորոգելու պայմանաւ , մինչև որ կամ սիրող անձը ճանձրանայ և սիրուի ակամայ քաշուիլ , եթէ իր սէրն հաստատ հիմ չունի, և կամ յաղթական դուրս ելնել . . . : Ուստի՝ Ալինէ, չեմ զարմանար եթէ Պ. Արամ բարեկամները կ'ատէ և անոնցմէ կ'զգուշանայ . . . : (Լարա կ'լռէ և կ'դիտէ Ալինէն, որ խոհանկ կ'մտածէ :) Մտիկ չես ըներ, Ալինէ, և իրաւունք ունիս, քանի որ այժմ քու աստղիդ վրայ կ'մտածես և երջանիկ ես։

ԱԼԻՆԷ· Ա՛խ . . . մի՛ . . . մի՛ ըսեր, Լարա, որ երջանիկ եմ . . . ա՛խ, դեռ կասկած ունիմ, ահ ու դողի մէջ եմ . . . բայց ինչ կ'ուզանայ Արամ . . . :

ԼԱՐԱ· Սիրտդ հանգիստ ըրէ , Ալինէ , կարծեմ պարտկին դուռը բացուեցաւ . . . :

ՏԵՍԻԼ Բ

ԱՌԱՋԻՆՔ, ԱՐԱՄ (Հետևելն կ'երեւի։ Ալինէ կ'ուզէ տամ իլնել, բայց չկրնար։ Արամ կ'յառաջանայ մինչեւ իր մօտն եւ Ալինէի երկու ձեռքերը կ'բռնէ։ Ալինէ տամ կ'իլնէ։)

ԱՐԱՄ։ (յօժելով) Ի՞նչպէս ես, Ալինէ, ժամդոյն կ'երեւիս, մի՞թէ անհանգստութիւն մ'ունիս . . . ։

ԱԼԻՆԷ։ Ա՛հ . . . չէ՛, Արամ, բան մը չունիմ։ (Հոգեպին ալ դէպի լաւը) Ա՛հ, որքան ուշացար . . . ։

ԱՐԱՄ։ (Ժամացոյցը նայելով) Ներէ՛, Ալինէ, բայց սովորականէս հաղիւ քառորդ ժամ մ'ուշացայ, և յանցանքն իմս չէ . . . ։ (ապա դառնալով դէպի Լաբա) Ներեցէ՛ք, Օր. Լաբա, (Յեռէը բռնելով) անքաղաքավարութեանս։

ԼԱՐԱ։ Ներելի էք ամենայնիւ, Պ. Արամ, եւելի դժուարին դործ մ'ունիք նախ կատարել, այն է Ալինէիս սիրտն հանդըստացնել . . . ։

ԱՐԱՄ։ Օրիո՛րդ, ներեցէք համարձակութեանս, բայց անկեզծօրէն կ'խօսիմ, (չքնելով) Ալինէ մի՛ կոչէք, զէմ իմ ներկայութեանս, որովհետև վերջին ա դիրն իմ նախանձը կ'զրգռէ (դէպի Ալինէն ու կ'ձգտի էրեն նայելով)։

ԼԱՐԱ։ Նախանձն՝ սիրահարաց սեպհական պղծութիւն է, որ կ'արտայայտէ աղնիւ ու ջինջ սէր մը. ուստի՝ Պ. Արամ, ներելի և ընդունելի է ձեր խնդիրն։ (Կ'ակնթ խնդալ և ձգկինէր տեղէն պարզուելա՝ ֆ էնչ կ'հեռանայ)։

ԱԼԻՆԷ։ Ինչո՞ւ չես բազմիր, Արամ, (իր մօտ աթոռակ մը կ'տեսնէ և Արամ կ'նայի) Ա՛խ . . . որքան ահուդողի ժկզ թողիր գիս, Արամ, չգիտես. կարծեցի որ չպիտի դաս. վախցայ որ մի դաց արդեօք մը պատահած է քեզ և ուզեցի դուշակել թէ ինչ կրնար լինիլ այն, ապա վատնդներ, զ էշ մտածումներ ունեցայ։

ԱՐԱՄ։ (Ալինէի յեռէը բռնելով ջղջին) Միթէ մանուկ մ'ես, Ալինէ, ինչո՞ւ այս տեսակ անտեղի մտածումներով սիրտդ կ'մաշեցնես. ով կարող է ինձ արդեօք լինիլ. իմ մտքին մտածելու տեղ եթէ քու առողջութեանդ վրայ մտածես, միթէ եւելի լաւ չէ՞ն ըներ, սիրելիդ իմ, զարմանալ այսօր գունատ ես, և ահա ձեռներդ որ պաղ են, միթէ անհանգստութիւն մ'ունիս։ Ա՛հ, բժիշկ մը կանչէ պիտի ըսեմ, բայց կ'նախանձիմ, Ալինէ, (Հպարտաբար) ինչ կ'լինէր եթէ ես լինէի միանդամայն այդ անձն, և ես խնամէի քեզ. . . ։ Ա՛լինէ, կ'աչխեմ, կ'պաղատիմ, ունկն դիր քեզ պաշտողին, քեզ սիրողին ապերջանայ և խնայէ անձդ, զէմ

ինձ համար, զգուշացիր ցուրտէն, խոնաւութենէ, խնդրեմ, Ա-լինէ, պզտիկ անգգայ մանկիկ մը մի լինիր· ինչ, միթէ չես մտա-ծեր որ ես անհանգիստ կ'լինիմ քու անփութեանդ նկատմամբ։

ԱԼԻՆԷ· (*տատուկ ալէքսէ, պլպլալ*) Լա՛ւ, լա՛ւ, Արամ, պիտի նայիմ ինքզինքս։ (*Ինքնալռ ծփնելով*) *Բայց միթէ ինձ առույգ-պահիկ կանոնաց վրայ ճառելու համար եկար տեսնելու . . . ։*

ԱՐԱՄ· *Բայց, Ալինէ՛, եթէ քեզ համար նշանակութիւն չու-նի, ինձ համար էական պայման մ'է այդ՝ երջանիկ տեսնելու քեզ և միանգամայն լինելու . . . ։*

ԱԼԻՆԷ· *Վերջին անգամ ինչպէս ըսիր ինձ, միթէ դարձեալ մարդ հետ խօսակցութիւն մ'ունեցար . . . ։*

ԱՐԱՄ· *Ո՛չ, Ալինէ, լուռ մնալ որոշեցի, համբերութիւն . . . ։ Անցուչտ երբ ժամանակն հասնի, և եթէ աղաչանաց խօսք մնայ այդ անգութ կինն, որ կ'կարծրիմ ըսելու իմ մայրն է, աւաղ· · · ։ Այն ժամանակ, պաշտելիդ իմ, պիտի ընեմ այնպէս, ինչպէս որ իմ խիղճն ու սիրտը կ'սրամադրեն· ուստի՝ Ալինէ, համբերու-թիւնը կեանք է։*

ԱԼԻՆԷ· *Շատն ալ ճշմաս է, Արամ, և աւելին վտանգ է· օ՜հ, չգիտեմ ինչո՞ւ միշտ սիրտս յուզման մէջ է, անդուլ անդադար կ'մտածեմ, թէ ինչ պիտի լինի մեր ապագան և կ'յաւիմ, Ա-րամ, երբ երբեմն ալ կ'մտածեմ որ եթէ դիս սիրած չլինէիր, թերևս այսպէս դժբաղդ չգիտի լինէիր . . . ։ (Այս ճչալէն լա-քա կանացուկ մը դուրս կ'ռանէ)։*

ՏԵՍԻԼ Գ

ԱԼԻՆԷ, ԱՐԱՄ

ԱՐԱՄ· *Ո՛հ, Ալինէ, խնդրեմ, մի՛, մի՛ խօսիր ինձ այդպէս, կը վիրաւորես սիրտս։*

ԱԼԻՆԷ· *Է՛հ, Արամ, քու անդորրութիւնն վերահաստատե-լու համար, կ'պաղատիմ, եթէ հարկ է, մի՛ թեթևիր, ես սիրա-յօժար կ'արձակեմ քու երդումներն, հեռացիր ինձմէ, մոռցիր դիս, մի՛ մտածեր իմ վրայ, ես կարող եմ տակաւ ամեն տեսակ դժբաղդութեանց, արդէն աւաղ, միթէ սահմանեալ չէ՞մ ի ծնէ թշուառ լինելու, հոր և մոր մը սէրը չվայելած, անոնցմէ բաժ-նուելու, օտարներու ձեռօք մեծցելու, անոնց պարտաւոր մնա-լով։ Ա՛խ, Արամ, անողորմ մի՛ լինիր քու մեր նկատմամբ, ո՞վ գիտէ ինչ զօրաւոր պատճառ մ'ունի, որով չուզեր քու սէրն ճանաչել։ (Գլուխը կ'ձոռ և կ'սրբէ աչքերն ու) Ո՞վ գիտէ, թերևս ուրիշի մը հետ երջանիկ լինիս, ուրախ լինիս, միևչդեռ, բաբէ,*

դիս սիրելէդ ի վեր ցաւ պատճառելէ ուրիշ ոչինչ կարող կ'լինիմ ընել . . . :

ԱՐԱՄ· (տխրաբէն ձայնը ընդհատ մը) Ոչ թէ միայն դիս կ'վիրաւորես, ոչ թէ միայն չարաչար կ'արհնես սիրտս, Ալինէ, այլ նաև կ'խոցես իմ արժանապատուութեան զգացումն, կասկածի տակ կ'թողուս ականջիդ իմ պատիւն, կ'պղծես իմ նուիրական սէրն քեզ համար, անկարող ու ապիկար, անճարակ ու վհատեալ անձ մը կ'նկատես դիս: Ալինէ՛, առաջին և վերջին անգամ թող լինի մեզ համար այս տեսակ խօսակցութիւն մը, որու չեմ կարող հանդուրժել. եթէ ուրիշ առթիւ ևս յուզես զայն, պիտի պատճառ լինիս ինձ համոզուելու որ՝ ըստ սրտիս վկայութեան, չեմ սիրուիր քեզմէ այնպէս ինչպէս կ'կարծեմ այժմ. . . : Ոչինչ աշխարհի վրայ, բացի մահուան ցուրտ չիրմէն, կարող չպիտի լինի դիս քեզմէ բաժնելու: Եթէ գքեզ մոռնալ անկարելի է՝ գքեզ չսիրելն անհնարին է, եթէ քեզմէ հեռանալ դժուարին է՝ գքեզ պաշտելէ դադրիլն անսիրտ լինիլ կ'նշանակէ . . . : Ուստի եթէ այժմ կ'տառապինք անգութ հակիներէ պաշարուած լինելով, պատճառ մը չէ այդ վհատելու, որովհետև զիրար կ'սիրենք, եթէ այժմ դառնութեան բաժակն է որ մեր ձեռաց մէջ կը բռնենք՝ այդ ըսել չէ որ օր մ'ալ երջանկութեան մեղրն չպիտի ծծենք . . . : Ալինէ՛, պէտք է քաջ լինիս, վիշտ, ցաւ, տառապանք չեն կարող զմեզ բաժնել . . . : Փոթորիկէն վերջն է որ կը պարզի օդն և դեղածիծաղ կ'ծագի արևն . . . . գուցէ լաւ է այժմ տառապիլն՝ որպէս զի ի վերջէ երբ երջանիկ օրերն ծագին, չչլանանք և չչիանանք . . . : Իմ սէրն որ իմ սիրտն կը ճզէ առ քեզ, ջինջ, պարզ, անբիծ ու նուիրական զգացումէ մը ծագած է, Ալինէ, այնքա՛ չահասիրութիւն կայ, ոչ թագուն նպատակ մը, ոչինչ, ոչինչ· ուստի անրռնաբարելի է, անխուն է, անըմբռնելի է, անյողդողդ է . . . (Կ'լռէ, աչքերէն կ'քաղեր Ալինէի երկու չեռանեքն՝ որոնք ամբողջ պահ մը հպեալ կ'պահեր Արամ):

Ի՞նչպէս, Ալինէ, բացատրեմ սրտիս ձայնն, ինչպէս թարգմանեմ այդ սրտին, որ յորդահոս ջրվէժ մ'է՝ և թումբի մը պէտք ունի, անդերքի մարգագետին մ'է՝ և փոսակի մը կարկաչուն առուակի մ'փափաքի, ամուլ այլ ականակիտ գետակ մ'է՝ յաւերժահարսի մը կարօտումն կ'մսկի, խոր ու անթափանցելի մթաստուեր անտառ մ'է՝ դիցուհւոյ մը կարօտումն կ'հալի, աւազուտ անապատ մ'է՝ օազիս մը կ'պղայ ունենալ իր մէջ· . . : Ո՛չ, Ալինէ, գո՛ւ պիտի լինիս այդ օազիսն, այդ յաւերժահարսն, այդ դիւ-

ցուհին . . . (Ալինէ կ՚աբդաոուռե դեղջին, Աբամ ապտ կ՚եղնե համբոյր մը կ՚ընդունի Նէրա յետէն վրայ, վերջ մը կ՚հառի և Նէրա ընկուռն վրայ կ՚ընդնէ)։

ԱԼԻՆԷ. Ո՛հ . . . Աբամ, կ՚կարծեմ երաժշտութիւն մը լսել, կ՚կարծեմ ներդաշնակութիւն մը մոխիկ ընել. ո՛հ, խօսէ՛, սիրելի իմ, սիրտս թէև կ՚յուզուի, բայց կ՚զգամ որ կ՚վերակենդանանամ, կ՚ոգևորիմ, կ՚երջանկանամ երբ կ՚լսեմ քու ձայնդ հանդիսաւոր, սիրակէզ. . . (Այս վերջին լաբա Նէրա կ՚մռնէ, երբ ոտանաւորմբ դէրբ կ՚դիպեն Աբամ ու Ալինէ)։

ՏԵՍԻԼ Գ

ԱՌԱՋԻՆՔ, ԼԱՐԱ

ԼԱՐԱ. (Խնդալով և խանդաղելով Աբամի և Ալինէի ոբնուռն երալը) Օրիո՛րդ, գիտես թէ ժամը քանի է, ներեցէք, Պ. Աբամ, բայց պարտաւոր եմ յիշեցնել Ալինէի որ այսօր իր հօրեղբայրն՝ Պ. Վահրամ, սլիտի գայ կինք տեսնելու։

ԱՐԱՄ. Ուրեմն եկած է ժամանակն իրարմէ բաժնուելու . . .

ԱԼԻՆԷ. (ապտ ելնելով) Ե՞րբ պիտի գաս, Աբամ։

ԱՐԱՄ. Բայց յառաջիկայ կիրակի։

ԱԼԻՆԷ. Ո՛հ, Աբամ, աւելի շուտ եթէ կարող ես։

ԱՐԱՄ. Մթթէ խոհեմութեամբ չարժիլ լաւ չէ՞։

ԱԼԻՆԷ. Լաւ ուրեմն, Աբամ, թո՛ղ լինի ինչպէս որ կ՚փափաքիս։

ԱՐԱՄ. Ուրեմն ի տեսութիւն, Լարա։

ԼԱՐԱ. Ի տեսութիւն, Պ. Աբամ, ներեցէք ձեզ նուիրել սոյն աննչան վուշկն, (Աբամ կ՚պաց յետէը փաղաքած ֆառնկը)։

ԱՐԱՄ. Շնորհակալ եմ, օրիորդ։ (Ջետէը կ՚ընդնաւ) Կ՚ուզեմ ընկերանալ ինձ, Ալինէ, մինչ պարտէզի դուռն։

ԱԼԻՆԷ. Ո՛հ, յօժարակամ, անչո՛ւշտ, անշո՛ւշտ . . . (Գնացին դուռը կ՚ելնեն)։

ՏԵՍԻԼ Ե

ԼԱՐԱ (առանձին)

Կարծեմ շատ յարմար ժամանակ մեկնեցաւ Աբամ, որովհետև մեծ պրան ձայնը կ՚լսեմ և կարծեմ Պ. Վահրամ սլիտի լինի։

ՏԵՍԻԼ Զ

ԼԱՐԱ, ՎԱՀՐԱՄ (ներս կ՚մտնէ)

ՎԱՀՐԱՄ. Ի՞նչպէս ես, Լարա։ Ո՞ւր է Ալինէ, չեմ տեսներ զինէ։

ԼԱՐԱ. Պարտէզին մէջ պտոյտ մ՚ընելու գնաց, հիմակ կուգայ։

ՎԱՀՐԱՄ. Գնա զինք կանչէ չուտով, պիտի մեկնիմ, ժամանակ չունիմ երկար նստելու, զբաղած եմ (Լարա դուրս կ՚ելլէ)։

ՏԵՍԻԼ Ե

ՎԱՀՐԱՄ (առանձին)

Է՛հ . . . այնքան գլուխս կերան, որ վերջապէս տուի հատնումին գնայ, մատնին ալ երկկ ըրկեցի, այդ խնդիրն ևս վերջացաւ։ Սիրուն աղջիկ մ՚է նշանածս, անունն ալ Անտինէ . . . ա՛յ, Անտինէ . . . չէ՛, կեցիր տեսնեմ, հա, Անտինէ է եղեր։ Տարիքն ալ քսան և հինգ կայ կ՚ըսեն, թէև առաջ՝ իմ լսածիս նայելով՝ տասն և վեցէ վեր չէ կ՚ըսէին։ Ինչ և է, մրսի գլխուն, եթէ պիս խարեցին, որո՞ւ վոյթ, իմ տարիքն արևուս պէս պայծառ է, որքան ուզեմ պզտիկնալ, դարձեալ քառասունն և հինգնոց վ՚ահրամն եմ։ Եւ հազար հինդ հարիւր տսկի ալ օժիտ, պատրաստ կանխիկ, գեղին մետաղ ալ մինտին պիտի բերէ Անտինէ . . . ։ Ուրիշ ի՞նչ կ՚փնտռէի։ Հա, բայց չմոռնամ կրկին անգամ պայմանս կրկնելու, աղմուկ, ժխոր չեմ ուզեր, բաղմութիւնը կ՚յոգնեցնէ պիս։ Այլ մկկ ամիսէն պարզ հարսանիք մը, երեք քահանայ չատ է անգամ, երկու հատ կ՚բաւէ, տունը թող գան և պտակեն մեզի լմննայ, ի՞նչ պէտք է աւելորդ ծախսեր ընել, մարդ հրաւիրել, անուշեղէններ առնուլ, հազարաւոր ճրագներ վառել, տասնք տասնն վուռ բաներ են։ Ահա Անտինէն կուգայ, որքան պիտի ուրախանայ, երբ ըսեմ իրեն ամուսնութիւնս լուրն . . . ։

ՏԵՍԻԼ Զ

ՎԱՀՐԱՄ, ԱԼԻՆԷ

Ալինէ. Բարև, հօրեղբայր իմ, ներէ՛, սպասեցուցի քեզ։

ՎԱՀՐԱՄ. Հոգ չէ՛, աղջիկս, ի՞նչդէս ես, լա՞ւ ես, բանի մը պէտք ունի՞ս։

Ալինէ. Ո՛հ, չնորհակալ եմ, հօրեղբայր իմ, միթէ կ՚թողո՞ւս ինձ բան մը խնդրել, երբ տասն պէտքերս լիուլի կանխաւ կը հոգաս։

ՎԱՀՐԱՄ. Է՛հ, Ալինէ, մի՛ սկսիր զարմեալ սովորական չնորհակալութիւններդ վրաս թափել, գիտես որ կ՚սրդ ոգիս։ Պարտքս է, ոչ թէ միայն քեզ հոգալ, այլ նաև սիրել իմ զաւկիս նման, ի՞նչ ընեմ, հայրդ տասակ կ՚սիրէի և մօրդ վրայ կ՚աքանչանայի։ Աստուած ողորմի հոգւոյն, ի՛նչ աղնիւ կին, ի՛նչ բարի

մայր, ի՛նչ համեստ, խելացի. մեղք, մեղք եղաւ, բայց ի՞նչ ըներնք, մեռաւընչս բան մը չդար։

ԱԼԻՆԷ. (ոխաբնեցաբ պրպտուտքեն) Է՛հ, հօրեղբայր իմ, ըստ սովորութեանդ այդ խօսքերովդ պարձեալ մի՛ յուզեր պիս, խնդրեմ։

ՎԱՀՐԱՄ. Լա՛ւ, լա՛ւ, ի՞նչ ապուշ եմ, և ի՞նչ դժուար է խօսիլ չդիտնալն. ներէ՛, ազիկս, գիտես մեռքս չէ։ Բայց քեզի ուրախալի լուր մ՚ունիմ յայտնելու (սիտ կ՚ելլէ)։

ԱԼԻՆԷ. Ի՞նչ լուր, հօրեղբայր իմ։

ՎԱՀՐԱՄ. Մտածէ անդամ մը, որ այս հատա գլուխս, վերջապէս հաւանութիւնը առաւ ամուսնանալու։

ԱԼԻՆԷ. (երկու չեռներն իրարու շարելով) Ո՛հ, ի՞նչ ուրախութիւն . . . ։

ՎԱՀՐԱՄ. Այո՛, գիտեմ որ ուրախ պիտի լինիս։ (Գնոռի) Ճիշդ իր մոր պատկերն է, պարզ, ղպայուն, համեստ։

ԱԼԻՆԷ. Եւ որո՞ւ վրայ ըրիր ընտրութիւնդ, հօրեղբայր իմ։

ՏԵՍԻԼ Ը

ԱՌԱՋԻՆՓ, ԼԱՐԱ

ԱԼԻՆԷ. (Լարաի վրայ վազելով) Լարա, քեզ ուրախալի լուր մը, հօրեղբայրս պիտի ամուսնանայ . . . ։

ԼԱՐԱ. Իմ շնորհաւորութիւնք, Պ. Վահրամ։

ՎԱՀՐԱՄ. Շնորհակալ եմ, օրիորդ. է՛հ, ինձ մեկնելու հրաման տուր, Ալինէ, մի քիչ գործ ունիմ։

ԱԼԻՆԷ. Ազատ ես, հօրեղբայր իմ։

ՎԱՀՐԱՄ. Ուրեմն կ՚իջողում ձեզ։

ԱԼԻՆԷ. Բայց, հօրեղբայր իմ, ո՞վ պիտի լինի քու ապագայ կինն, չանուանեցիր դնէ։

ՎԱՀՐԱՄ. (կիմկալով չէխոյէ) Մրթմրթ պաթրիմ զնէ անուանել։

ԼԱՐԱ. Եւ ի՞նչ պատճառ ունիք զայնպէս պահելու, Պ. Վահրամ, քանի որ լմնցած խնդիր մ՚է։

ՎԱՀՐԱՄ. Այո՛, իրաւ է որ լմնցած է, (Գնոռի) բայց ինչո՞ւ զրքանչս արդիլեց նշանածիս անունն Ալինէի խօսելու։

ԱԼԻՆԷ. (Վախրամի չեռքեն բռնելով) Ձխօսի՞ս, հօրեղբայր իմ, չանուանի՞ս նշանածդ։

ՎԱՀՐԱՄ. (ֆախուռա պալա աչխոպելով) Բայց կեցի՛ր, չարաճճի պզտիկ, թող մեռքս որ խօսիմ. կեցի՛ր, ի՞նչ էր անունը մուցայ։

ԱԼԻՆԷ. (ինքալով) Ա՛հ, հօրեղբայր իմ, անուշադրութեամբ

նշանածիդ մօտ չըլլայ որ իր անունը մառնայ, գըեզ չթիրելէ պատ իրեն ճանճրոյթ պիտի պատճառես։

ՎԱՀՐԱՄ. (ինքզինքը դըյնելով) *Բայց անունն՝ Աւրինէ է . . . ո՛չ . . . Անդինէ . . . բայց . . . այս ալ չէ՛. ի՞նչ է ուրեմն . . .*

ԱԼԻՆԷ. (դողդողալուն և քաղցր եղ եղ կ'իյնայ և լարէն կ'ծորէ) *Աս . . . ոի . . . նէ . . . հօրեղբայր իմ . . . ։*

ՎԱՀՐԱՄ. *Ա՛հ . . . այո՛, վերջապէս գտնուեցաւ։ Մենք բա բրև, Ալինէ, մենք բարև, Լարա . . . ։*

ԱԼԻՆԷ. (ծիծ ը՛ընելով և Լարէն յետոյը բռնելով) *Հարցում մը ևս, միմիթ . . . այդ օրիորդը . . . եղ . . . բայը . . . մ՛ու . . . նի՞ . . . ։*

ՎԱՀՐԱՄ. (ձայնին ուշանց դըյնելու) *Այո՛, և կարծեմ Աբրամ կ'կոչուի (կ'ծիծէ)։*

ՏԵՍԻԼ Ը

ԼԱՐԱ եւ ԱԼԻՆԷ (որ Լարայի բերաց մէջ կ'ներառուի լարով)

ԱԼԻՆԷ. *Լարա՛ . . . Լարա՛ . . . ո՛հ . . . Լարա . . . կո . . . բայ . . . կո . . . բայ . . . կո . . . բայ . . .* (կ'մտնէ Լարէն բերաց մէջ. Լարա ձեռ ջոջոտուքիւնով, շփոթած և յուզուած, կ'ջանայ ընդ ելիրելել պեռարանին վրայ. անոր նուագելու ձիճակի մէջ, պեռարանն կը ֆռֆռայ ինչպէս մը սրտաբեկ կ'անիծդանայ Ալինէ և Լարա)։

ՊԱՏԿԵՐ Ա.

Տեսարանը կ'ներկայացնէ Աբրամի տունն ընդհակ մը։

ՏԵՍԻԼ ԺԱ

ՄԱՔՐՈՒՀԻ (առանձին)

Վերջապէս . . . վերջապէս աղջիկս նշանեցի, երբոր հաներ լուկն ալ լուծուեցաւ։ Որովհետև աղուս քահանայքն աղջիկ մը սիրել է, ես լաւ փեսացու մը կորանցնեմ, միմիթ լաւագ բան է . . . ։ Կ'զարմանամ թէ ինչպէս երկար բարակ չմանրացաւ Թորգոմ վերջնական որոշումս ուղելու աղուս սիրած աղջկանը համար։ Բայց ահա լուծեցի վերջապէս խնդիրն, որովհետև Աբրամի սիրած աղջկան հօրեղբայրը պիտի լինէր աղջկանս ամուսինը, ստիպուեցաւ Թորգոմ լինձ խորհուրդ հարցնել։ Ահա ա ժեն կերպիւ լաւ եղաւ այս նշանառքն։ Աբրամ երբ լսէ իր քրոջ

նչաձնուիլն, պիտի հասկնայ որ իր սիրած աղջիկը կրնայ առնուլն անկարելի է և պիտի ստիպուի ետ քաշուիլ, որով ես ալ պիտի հանգստանամ։ Ամուսնանալն էր պակաս, թո՛ղ ամուսնանալու տարիքին հասնի, այն ժամանակ կ'խորհինք։ միթէ ես մեռա՞յ, փառք Աստուծոյ, ամեն պէտքերն կ'կատարուին, կրնն ինչի համար պիտի առնու, դեռ երիտասարդ, կրնն կ'պակսի իրեն դուրսը . . . : (խորը ջղանոած դառնն Ասլինէ կ'երևի) Ահա աղջիկս . . . :

ՏԵՍԻԼ ԺԲ

ՄԱՔՐՈՒՀԻ, ԱՍՏԻՆԷ

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ձիս կ'փնտռես, աղջիկս։

ԱՍՏԻՆԷ. Ո՛չ, մայր իմ, բայց . . . կ'ուզէի . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ի՞նչ կ'ուզէիր, տխուր կ'երևիս, ինչո՞ւ, Աստինէ, դէմքդ կախեր ես, բնաւ պատճառ մը չունիս, և ընդհակառակն . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Բայց . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. (ընդհատելով) Պէտք է ղուարթ լինիս. մտածէ, աղջիկս, որ նշանուած ես և ուրախ ըլլալ պարտաւորութիւնդ է . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Բայց . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ի՞նչ գաղափար պիտի կազմէ Պ. Վահրամն, երբ այդ տխուր դէմքդ տեսնէ . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Բայց . . . մայր իմ. . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Բոլոր իզիր ի ներքուստ կ'ճաթի որ ինչպէս Պ. Վահրամը կրցար գրաւել և չեն կարող իրենց նախանձն սբօղել. ամենուն բերնի ջրերը կ'վազի . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Բայց . . . ես . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ամենու խօսակցութեան նիւթը մեր նշանուքն է, դեռ չկարողացան մարսել. եթէ թեթևսոլիկ մէկը լինէր Պ. Վահրամ, անկասկած եմ որ պիտի աշխատէին ետ ընելու համար ամեն տեսակ մեքենայութիւններ ի գործ դնել . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Բայց . . . մայր իմ, ես չեմ. . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ապագայ ամուսինդ, աղջիկս, մեծ մեծ ձիրքերով օժտեալ է, պէտք է որ պիտանաս։ Աչխատելու ես անոր կամաց դէմ չդնել, իր ամեն ուզածներն կատարել . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Ես . . . չեմ. . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Անոր ամենափոքր փափաքներն դուշակել։ Տեսնես, աղջիկս, քեզի տակիէ պէպէկ մը պիտի ընէ . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Չեմ. . . ուզեր . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Աչքերս կ'լեցուին արցունքով, երբ կ'մտածեմ որ աղջիկս երջանիկ պիտի լինի, հարուստ պիտի լինի, կառքեր, ձիեր պիտի ունենայ, իբր թագուհի պիտի պաշտուի: Այժմ կ'տեսնեմ այն ազամանդներն ու ոսկեղէններն որոց մէջ պիտի փայլիս իբր աստղ մը. ո՜հ, Աստինէս, երջանիկ եմ որ փաթաքանացս հասայ, և քեզ երջանիկ պիտի տեսնեմ: Ահա մօրեզբայրդ որ ինձ նման ուրախութիւնն ինչպէս բացատրելն չգիտեր:

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

ԱՌԱՋԻՆՔ, ԹՈՐԳՈՄ

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Այնպէս չէ՞, եղբայր իմ:

ԹՈՐԳՈՄ. Ի՞նչ բան . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Բայց ինչ պիտի լինի, չէ՞ մի որ չես կարող բացատրել ուրախութիւնդ՝ ի տես Աստինէի յաջող բաղդին:

ԹՈՐԳՈՄ. Այդ ալ խօսք է. անշուշտ ուրախ եմ, և եթէ աղջիկ մ'ունենայի՝ այնքան գոհ չպիտի լինէի . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Շնորհակալ եմ, մօրեղբայր իմ, բայց ինչ օգուտ որ . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Գնա, աղջիկս, լաւ մը չտիէ արդուզարդդ. մի մոռնար նշանի մատնին ևս . . .

ԹՈՐԳՈՄ. Աղէկ միտքս թողուցիր, Մաքրուհի. այժմ իսկ սրճարանն էի Պ. Վահրամի հետ, անուշգրակի դիտողութիւն ըրաւ որ երէկ գիշեր՝ ի հեռուստ՝ կարող եղեր է դիտել որ Աստինէ մատնին մատը դրած չէ եղեր . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ըսէ՛ր որ ամօթալարանօք վար իջնելուն՝ մոռցեր է դնել . . .

ԱՍՏԻՆԷ. Չէ թէ ամօթալարանօք . . .

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ա՛խ . . . ախ . . . աւ՜ս, աղջիկս, ինչպէս տեսեր է նշանածդ որ մատնին մատդ չէ եղեր, ուրիշ անգամ այդ տեսակ անհեթեթութեան մէջ մի գտնուիր: Ե՛լ, աղջիկս, ել գնա, ուրախ պուտիկ գիշերուան պատրաստութիւններդ ատես, որպէս զի նշանածդ չլացնես, և . . . և . . . եթէ, Աստինէս, նշանածդ ուզէ ձեռքդ բռնել . . . և կամ . . . (Մաքրուհի Աստինէի յետևէն քաշելով դրան մօտ կ'գայ ա՜ն ակնոցին կ'նախ ֆոֆոալ ի տանի վայրկեան, և ապա աղջկան ներքալով կոչից Թորգոմի դիմացը քաշվիլ: Մինչ Աստինէ յառջեալ ա՜ն պատասխալի, պահ մը կանգ կ'առնա բայց ընդհատիչ մօրեղբայրն և ակամայ դառը կ'ելլէ):

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

ՄԱՖՐՈՒՀԻ, ԹՈՐԳՈՄ

ՄԱՖՐՈՒՀԻ. Ի՞նչ կ'ըսեն դուրսը, Թորգո՛մ, ինչ նոր լուր։

ԹՈՐԳՈՄ. Սովորական խօսքեր։ Տղուն տարիքը մեծ կ'զըսեն, աղջիկը՝ շատ փոքր. անյարմարութիւն կ'հետևցնեն։

ՄԱՖՐՈՒՀԻ. Եթէ իրենց աղջիկներէն մէկը ուզեր, արդեօք ինչպէս պիտի խենգենային, և եթէ կարողանային՝ երկու, երբեք միասին պիտի տային. ինչ կ'ուզեն թո՛ղ ըսեն, բոլորը նախանձու հետևանք են։

ԹՈՐԳՈՄ. Անչո՛ւշ . . . ։ Ինձ համար աւելի գլխաւոր կէտն Աբրամին է։ Դեռ խօսք մը, բառ մ'անուղղակի չխօսեցա՛ւ։

ՄԱՖՐՈՒՀԻ. Եւ կ'համարձակի խօսիլ. մի քանի օր սխալ պիտի լինի, մի քանի օր թերևս լայ, եթէ իրաւի կ'սիրէ, ապա պիտի վարժի, պիտի մոռնայ երթայ։

ԹՈՐԳՈՄ. Բայց տեսանենք, լսե՞ց թէ ոչ դեռ անգէտ է։

ՄԱՖՐՈՒՀԻ. Ինչպէս կ'լինի որ չլսէ. եթէ ոչ ոք իսկ համարձակի խօսելու, Սուրմակ կ'բաւէ. այդ անսիտան լրտեսը . . . պէտք է անոր ճամբայ տալ։

ԹՈՐԳՈՄ. Այս պարագաներուն մէջ լաւ է, որովհետև ճարպիկ է. թո՛ղ մնայ առ այժմ, վերջը կ'խորհինք այդ մասին։

ՄԱՖՐՈՒՀԻ. Լա՛ւ, բայց ինչ է հիմակ աւելաւետ հոգս, դիտե՞ս, եղբայր իմ, սա Աբրամն է։ Հիմակ որ անկարող պիտի լինի Ագինէի հետ իր սիրաքանութիւնը չարունակել, կամայ ակամայ պիտի հետևանայ այդ տղեղ աղջիկին. ուրեմն աչքատինք որ ուրիշ մը հետ չբռնուի. պէտք է անուղղակի այլուր դարձընել անոր քայլերն. մէյ մը որ ուրիշ ճամբայ բռնէ, անկից վերջ զայն սանձելը դիւրին է, թէև որքան սանձես՝ այլ ևս ետ դառնալ չպիտի կարողանայ։ Կ'հասկնաս, եղբայր իմ, այնպէս չէ՞։

ԹՈՐԳՈՄ. Այո՛, կ'հասկնամ, բայց դժուարութիւններ կը տեսնեմ. Աբրամ՝ հաստարակ, մեզ սէս մարդ չէ որ . . .

ՄԱՖՐՈՒՀԻ. Այդ ինչ խօսք է, խնդրեմ այդ սիսկ անտեղի խօսքեր մի ըներ, չեմ համոզուիր և միջոց մը կ'ուզեմ քեզմէ Աբրամն այդ ուղին դնելու համար։

ԹՈՐԳՈՄ. Ագկից դիւրին բան չկայ. մի քանի նորընծայ և այդ ուղին ընթացող բարեկամներ, և ահա տղաս վարագած կէտիդ կ'հասնի, թէև վերջն ալ ստակ չատ կ'ծախսէ ըսելով իմ թոխքս չբռնես, ահա այժմէն կ'խոստանիմ քեզի։

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Երբ կ'տեսնենք որ մեր յուսացածէն աւելի չա-
փը կ'անցնէ, կ'սկսինք ոանձը նորէն մի քիչ քաշել, խնդիրն ինչ
է գիտես. դարձեալ սիրտս չհաւտնէ կարգուիլ կ'ուզեմ ըսելով։

ԹՈՐԳՈՄ. Է՛հ, ինչ կ'լինի, Մաքրուհի, Թո՛ղ կարգուի և այդ
արգիլեալ պատուին համն ալ վերջէն կ'հասկնայ, որ այնքան
փափաքելի չէ եղեր։

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Անոր վերջէն դղջալն ես ինչ ընեմ, երբ դլուխս
արդէն կրակի մէջ պիտի գտնուի։ Ինչ կ'ըսես, Թորգոմ, հան-
գարտութիւնս ձեռքովս խանգարեմ, օտար աղջիկի մը համար
հանգստութիւնս վրդովեմ, աղուս մի քմահաճոյքին համար տանն
ու վրայ ընեմ տունս, հիմակ որ աղջիկս ալ կարկելով բոլորո-
վին ազատ և հանգարտ պիտի լինիմ. Աստուած պահապան լի-
նի հանգստութեանս և այդ սեւ օրերը չտեսնեմ. Թո՛ղ իմ մեռ-
նելէս վերջ ինչ կ'ուզէ ընէ, և եթէ կ'ուզէ՝ երկու կին միասին
առնու, այն ալ հոգս չէ։

ԹՈՐԳՈՄ. (Ինքնիրմէ) Բայց, քոյր իմ, կարելի է չատ երկար օ-
րեր վերապահուած են քեզ համար, այն ժամանակ ազատ բնաւ
չպիտի կարողանայ ամուսնանալ։

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Թո՛ղ չկարգուի, միթէ դու կարգուելո՞ւ ես, ա-
մեն մարդ անպատճառ կարգուելո՞ւ է որ, այդ ալ նտիմ մտա-
ծեմ։ Բեզի բան մ'ըսե՞մ, իրաւ բան մը չկայ մէջ տեղ, բայց
այս խօսակցութիւնն իսկ սիրտս թունտ կ'հանէ, խնդրեմ դոցէ
այդ խօսքն. երթանք աղջիկս տեսնելու, անոր մի քանի ըսելիք-
ներ ունիմ խիստ պիտանի, ինչ ալ տիշկոտ է։ Աղջիկ ըսածդ
քիչ մ'ալ ալեկո՞ ըլլալ սկսաք է որպէս զի ձեզի պէս անտարբեր-
ները դրաւելու և միանդամայն կաշկանդելու յաջողի։

ԹՈՐԳՈՄ. Նոր սերունդն կ'խոստանայ, քոյր իմ, փափաքա-
ծիդ հաստատ աղջիկներ տալ մեզ, ապագ այրեր։ Երթանք չըսի՞ր։

ՄԱՔՐՈՒՀԻ. Ա՛յ՛ . . . (դուրս կ'ելնեն)։

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

**ՍՈՒՐՄԱԿ (կամացուկ մը ներս մտնելով՝ ուշադրութեամբ չորս կող-
մը կ'նայի։)**

Եթէ անգթութեան տիպար մը ներկայացնել հարկ լինի, տի-
րուհիս իր նմայն կարող է ներկայանալ։ Պարզուեցաւ վերջա-
պէս այն մեքենայութիւնն որ կ'լարէր իր եղբօր հետ. խեղճ Պ.
Արամ, առ ոչինչ գլուխցաւ, իրր չիխտոյ արարած մը բանի տեղ
չդրին քեզ և քու սէրդ։ Այժմ ահա անկարելիին դիմացը պի-
տի գտնուիս։ Եւ ամենասոսկալին այն է որ դեռ բանէ մ'իսկ

տեղեկութիւն չունիս, թէև բոլոր քաղաքն այս անյարմար և ծիծաղելի վիճակաւ վրայ կ'խօսի ու կ'խնդայ։ Բարեկամդ Պ. Պերճ չէ համարձակած այս ցաւալի լուրը քեզ հաղորդել։ Ամենէ սիրուած լինելով՝ ոչ ոք համարձակած է քեզ վիշտ պատճառել և դեռ կատարեալ անգիտութեան մէջ կ'գտնուիս։ Ախ, այս կիներն պատուհաս կ'լինին մարդոց գլխուն, երբ մանաւանդ սիրոյս նման անմեղներու հանդիպին։ Ո՞րքան ալ ճարպիկութեամբ գաղտնի պահուեցաւ խնդիրը՝ ահա գրեթէ երեք չորս օր կ'լինի։ (Նոքին չքնաղ մը կ'ընէ «ինկէն վեր և էրպանէն նամակ մը կ'հանէ) Ահա նամակ մ'որ Օր. Ալինէէ կ'դայ սիրոյս ուղղեալ. բոթալի լո՞ւրն կ'բերէ արդեօք, թէ ոչ նէ ևս բոլորովին անտեղեակ է անցած դարձածէն։ Եթէ գէշ լուր մը կ'պարունակէ, ես ձեռօքս չեմ ուզեր սիրոյս յանձնած լինիլ, ուստի սա սեղանին վրայ դնեմ, այժմ սիտի գայ անշուշտ ատ և ինք իր ձեռօքն առնու կարդայ։ Բայց եթէ սիրոյս տեղ նախ սիրուհիս վրայ հասնի, այն ժամանակ պահելատած վայրկ.ս առիւծի մը նման կ'սլանամ և նամակը յափշտակելով գրպանս կ'դնեմ, առանց ուշ դնելու սիրուհւոյս սպառնալեաց և վնասուելու պարագան ևս ի հաշիւ առնլով, ուղղակի սիրոյս կ'յանձնեմ և կ'սպասեմ նոր և հետաքրքրաշարժ դէպքերու, որք անշուշտ չպիտի ուշանան հասնելու։ Բայց ահա Պ. Արամ. . . . (Նամակը սեղանէն վրայ կ'ձգուէլէ և խօսը կ'փոյ)։

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

ԱՐԱՄ (հանգարտ բայերով ներս կ'մտնէ եւ կ'սկսի սենեկին մէջ պտըտիլ։)

Տխուր լինելու պատճառ մը չունիմ՝ բայց ահա կ'հեղձկիմ, վիշտ մ'ունենալու տեղի մը չունիմ՝ բայց կ'տառապիմ։ Այս տունը դժոխք կ'երևի ինձ, կ'կարծեմ թէ պատերը վրաս սկսին վրձին, քայլերուս տակ անդունդներ կ'կարծեմ տեսնել։ Ո՛հ, ջիր այսպէս տխուր չինած է դիս բնութիւնն, ջիր անկարող կ'լինիմ տէր լինիլ այն էակին՝ որ կ'զրաւէ գիս, այն հրեշտակին՝ որ կը դիպիմ գիս, այն յաւերժահարսին՝ որու դողարիկ ներկայութիւնն իմ սրտիս մէջ աւերումներ կ'գործէ, որ իմ կաշխանդուած վիճակս անհուն կ'դառնացնէ. ո՛հ, ջիր չկարողանայի Նէրա հետ հեռանալ այս վայրերէն՝ որոց ժանտահոտ ատուերներն անդադար գիս կ'հալածեն, որ անզուգ անկարկներէ պաշարեալ չուտով յուսահատութեան մէջ կ'գլորիմ, որ վհատութեամբ առլի՝ իմ երիտասարդական զեղեցիկ զարուններն կը-

թունաւորեմ, և աւաղ, պիտի կարողանամ արդեօք օր մ՝ապա-
գային մէջ զանոնք վերակենդանացնել. ո՜հ, բարէ . . . բարէ .
. . : Ո՜հ, ո՞ւր է Պերճ, ինչո՞ւ չգար այդ ազնիւ սիրտն, այդ վեհ
հոգին գիս սփոփելու, գիս մխիթարելու. այն ևս, աւաղ, միմէ
կ՝լքէ գիս . . . : Բայց ո՜չ, չհամարձակիր, մօրս խոժոռ դէմքն և
դժգոհ ակնարկն անչուշտ պատճառ կ՝լինին, որ այդ ազնիւ բա-
րեկամն մեր տունն ատեպ չյառաջէ . . . : (Զանգակը կ՝զարնէ ա-
ոանց դադրելու զոչելու և կ՝վերթռչի իր պոչովն) :

ՏԵՍԻԼ Գ՝

ԱՐԱՄ, ՍՈՒՐՄԱԿ (ներս մտնելով կ՝սպասէ լռիւն)

ԱՐԱՄ. Ոմանք՝ յուսալու և սպասելու մէջ կ՝կարծեն գտնել
յաջողութիւնն և կորուսեալ երջանկութիւնն, այլք՝ համբերու-
թեամբ և համակերպմամբ կ՝յուսան յաղթել ամեն խոչընդոտ-
ներու, այլ ես կ՝ազաղակեմ բարձրաձայն որ այս աշխարհի մէջ
անիրաւ, յանդուգն և անխիղճ անձինք միայն կ՝յաջողին և կը-
հասնին անվտանգ իրենց բոլոր նպատակաց . . . :

ՍՈՒՐՄԱԿ. (Դեռ նամակը չէ տե-
սեր, աւելի ուշադրութիւնը դրաւելու համար ահա մէջ տեղը
դնէմ. . . : Տէր իմ, գի՞ս կոչեցիք . . . :

ԱՐԱՄ. Ի՞նչ է աշխարհի վրայ առանց աստիճանի, առանց
ծագման տեսակէտի, առանց խորութեան, առանց բացառու-
թեան տիրող օրէնքն . . . սէրն չէ՞ միթէ . . . : Ա՜յո՛, անշուշտ
այդ անբացատրելի և անչօշափելի, այդ անըմբռնելի և անտե-
սանելի զգացումն է որ կ՝տիրէ սրտերու մէջ, առանց զանազա-
նութեան՝ ունենալով իր ճիւղերն. բայց ամենու կեղրոնն, ար-
մատն, հիմն սէրը չէ՞ միթէ . . . եթէ սիրտ մը կ՝արուիէ, եթէ
կ՝գուրգուրայ, եթէ կ՝պաչուէ մի այլ սրտի համար, եթէ այդ եր-
կու սիրտերն ի մի ձուլմամբ կ՝ըմբռնեն կենաց վայելումն, եր-
ջանկութիւնն ու խաղաղ կեանք մը, նոյնը չէ՞ նաև վեհապետի
մը սէրն՝ իր ժողովրդեան բարօրութեան համար. եկեղեցականի
մը սէրն՝ առ իր եկեղեցին և իր ամենակարող Էին. արհեստա-
գէտի սէրն՝ իր արհեստի կատարելագործութեան. գրագէտի
սէրն՝ իր գրական գործունէութեան գնահատման և փառաց
պսակներու մէջ. հօր սէրն՝ իր ընտանեկան անդորր երջան-
կութեան, վերջապէս ո՞ր մէկն չարեմ. . . : Բայց ահա այս ա-
մենու մղիչ ոյժն, չարժիչ անտեսանելի զօրութիւնն, քաջալերիչ
լոյսն զգացումն չէ՞ միթէ սէրն . . . : Ո՜հ, այո՛, սէրն է, սէրն՝

դեվ'ից'ին, բարւոյն, վսեմին. սէրն՝ արդ արուեստեան, ճշմարտութեան, անկեղծութեան . . . : Ուրեմն կամ աւելի դառնապին հանգամանք մը, կամ աւելի տառապագին կացութիւն մը, կամ աւելի յուսահատեցուցիչ վիճակ մ'այն սրտէն որ կ'սիրէ, կ'պաշտէ և փոխադարձ կ'սիրուի ու կ'պաշտուի, բայց այլ և այլ գծուծ նկատումներէ ու անտեղի արգելքներէ խոտիւ պաշարեալ չէ կարող արդարութիւն պահանջել, չէ կարող իր հոգւոյն ձայնը լսելի ընել. ո՛չ, պ'ժքազդ մ'եմ, թշուառ մ'եմ, ապիկար անձ մ'եմ, թէև աղէ, կ'կարծէի զօրեղ կամք մ'ունենալ . . . : (Կը-պառնայ դեղէ յետ և յ'պատրաստուիլ քաղցել երբ Սուբմակը կ'պեռնէ):

ՍՈՒՐՄԱԿ. (յառաջանալով) Պ. Աւրամ, կարծեմ պիս ուղեցիք:

ԱՒՐԱՄ (չգոլնայ ա՛ն երբ-ն) Ա՛հ . . . այո՛ . . . կ'կարծեմ . . . բայց ի՞նչ աւթիւ . . . : Կա՛ց . . . կա՛ց . . . կ'յիշեմ, պիտի ըսէի զնչ երթալ Պերճը գտնել և ըսել իրեն որ վաղը առաւօտ գինք կ'ուզեմ տեսնել և ատ գտնուի ժամն ութէն վինչև իննը . . . :

ՍՈՒՐՄԱԿ. Ուրիշ հրաման մ'ունի՞ք, տէր իմ. . . :

ԱՒՐԱՄ. Ո՛չ . . . վար իջնելու միջոցիդ՝ ըսէ որ կերակուրի լինմ չսպասեն և կարող են ընթրել:

ՍՈՒՐՄԱԿ. Բայց, տէր իմ, ահա չորս օր է որ սեղանը չէք պատուեր, մինչ անհանդստութեան մէջ էջէք թողուր ձեր մայրն ու քոյրն . . . :

ԱՒՐԱՄ. (դառն ծպտով) Շնորհակալ եմ, իմ հաւատարիմ Սուբմակս, քու խրատդ . բայց (ելլելը ձևելով) սիրէ վոյժ ըրի՞ն և հարցում մ'ուղղեցի՞ն ինձ թէ արդեօք հիւանդութիւն մը կամ տկարութիւն մ'ունէի՞ . . . :

ՍՈՒՐՄԱԿ. Բայց, տէր իմ, Օր. Ասթինէ այսօր կէսօրին ձեզ չգտնելով ձեր վրայօք լուրեր կ'խնդրէր ինձմէ . . . :

ԱՒՐԱՄ. Անշուշտ ապահովցուցիր պինքն որ առողջ եմ:

ՍՈՒՐՄԱԿ. Այո՛, տէր իմ:

ԱՒՐԱՄ. Լա՛ւ: Գնա՛ և Պերճի մասին մի՛ մտածես:

ՍՈՒՐՄԱԿ. Հանգիստ եղիր, Պ. Աւրամ (դուրս կ'ելնէ):

ՏԵՍԻԼ ԺԴ

ԱՒՐԱՄ (առանձին կ'բազմի բինկոտուիլ վրայ եւ կ'սկսի մտածել. գլուխ մը կ'առնու անդամին վրայէն, էջ մը կ'բռնայ բառ բադդի եւ կ'սկսի կարդալ)

«Մեզ բազմած և մտածկոտ ծովու անհատութեան առջև, կ'դիտէի «առաջին յուզումն նախ խուճ, ապա զգալի, յետոյ աճելու, ահել որ

«ալէքն դեպ երդն կ'դարձներ։ Ընկճած, պաշարուած էի այդ անսահման «եղեկարականութենէն, որ կ'ծածաններ կոհակներու բանակին վրայ, որոց «գագաթներն կ'շողշողային։

«Բայց ո՛րքան աւելի դեռ էս մեծ յուզմանէ, ո՛րքան հաւատով, ո՛ր- «քան փափկիկ յարգանօք կ'նիշէի առաջին նշաններն անուշ, դողդրիկ, «անիծի, ապա ցաւագին, բուռն, այն ջղային տպաւորութեանց որք պար- «բերաբար կ'ապտարարէն եղեկդն այս միւս ովկեանին . . . կնոջ . . . :»

(Աչքս ոտ կ'ելնէ, ջերէջը չկ'ուզէ քառնալ կ'ղջկի, ապա կանչ կ'առնու) Ա՛յ՛, կիներն ովկեան մ'է . . . որ հանդարտ, վիրաւորի կ'հանգչի իր խորութեան հանդէպ և կամ կ'յուզուի վրիժրալի, ահեղ ու կատաղի, պատրաստ իր վէրին մէջ կուլ տալու տկարն, անզօրն ու տալիկարն . . . : Վա՛յ այն էակին, որ նէրա հանդարտութեան աւջև՝ յափշտակեալ ու ղղվսեալ, կ'համարձակի զգուել զինէ և վատահիլ նէրա, չվիտի սպասէ ընդ երկար իր դաւնութեան գագաթնակէտն հասնելու, վաղ թէ անագան նէրա կատաղի կոհակաց վրայ իրր խաղալիք՝ ամրապինդ բռնուիլ նէրա ճիրանները ւն տակ և լինիլ նէրա ղոհն լուին, անչուշտ : (Ընչան մը կ'ընէ ջերէջ սէղանն և այն գէջոցին որ էր չեռէջը քաղաքած ջերէջը պէտք գնէ անդ, կ'սեռնէ նամակն։) Ո՛հ . . . Սիրելի էն նամակ մը . . . : (Ցաւագնած ա՛ս երկիւղալի նամակը չեռէջը կ'առնու) Ի՞նչ կ'գրէ արդեօք . . . բայց ես ինչո՞ւ կ'յուզուիմ . . . ինչո՞ւ ձեռքս կ'դողայ . . . ինչո՞ւ չեմ համարձակիր զայն բանալ ու կարդալ . . . : Ո՛հ, Աստուած իմ, արդեօք վտանգ մը պատահեցաւ . . . արդեօք ըսելիք մ'ունէր ինձ մոռցաւ՝ երբ անգ կ'զտնուէի . . . : (Կանչ կ'առնու, չեռէովը ճակատը կ'քանէ և պահ մը կ'մտածէ) Բայց ի՞նչ կրնայ լինիլ . . . : Օ՜ն, Աբրամ, քաջութի՛ւն . . . սիրէ մարդոց համար չնչին վիշտն ու տառապանքն . . . : (Նամակը գողգողացան մատներով կ'քանայ, ջ տանի գոց անյոյս կ'նայի, աչքերը կ'չէնէ, ջեռ յաւաչ լայնի կ'ջայ և այլայլած յանով յաւելու, ցաւալին ա՛ս ընդհատելու չէզոզով կ'կարդայ Անչնէի ջերն)։

«Իմ Աբրամ,

«Կ'փափաքիմ՝ վերջին անգամ լինելով կսկիծ քեզ այս անուամն . . . : «Քաջ եղի՛ր, Աբրամ, կ'պաղատիմ և կ'հրամայեմ քեզ սիրոգ ամանդային, յա- «նուն մեր ուշնեցած սիրոյն . . . , ինչպես որ ես եղայ և անկուն ջանայի «կրել այս սոսկալի հարուածն որու սաուերը՝ մեր անմեղ օրերուն և ան- «կեղծ հոգիներուն մեջէն երբեք չէր կարող սահիլ՝ և կասկածանօք մոց- «նիլ . . . : Ըստ երեւոյթին անշուշտ դաւադրութեան մը զոհ դացինք, մեզ «բամնելու համար անանց անպատ ճիզերն՝ ահա հասուցին գանակը իրենց «պատակներուն . . . : Կ'ներեմ ես անոնց և կ'ու զեմ որ զա և քու կող-

«մէդ ներողամիտ լինիս անոնց մասին . . . : Ամէն ինչ կորած է մեզ հա-
«մար . . . մեր անկեղծ սէրն չարաչար վիրաւորուած . . . մեր հոգիները
«ընդ միշտ բաժանեալ . . . : Կ'արգիլեմ քեզ յուսահատիլ . . . ծնրադիր
«կ'պաղատիմ քեզ բուռն միջոցներու չդիմել . . . և սառոյց ի փոխան կը-
«բաղձամ քու երջանկութիւնն ի հեռուստ լսել . . . և քու անդորր կեանքն
«իմ հոգւոյս աչերով տեսնել . . . : Որովհետև աշխարհ ինձ համար մութ
«ու տխուր է, կ'ուզեմ իմ խարխուլ կնոջ վերջին օրերն Աստուծոյ տան
«մէջ անցնել, և յառաջիկայիս կ'մեկնիմ վանք մը մտնելու համար . . . :
«Աւա՜ղ, մեր սէրն՝ ջինջ ու ականակիտ, անկարող եղաւ անոնց գութն
«իսկ շարժել. մեր սրաերու նուիրական բոցն չկրցաւ անոնց սառն սրտերն
«իսկ ջերմացնել . . . : Մնաք բարեաւ, ո՛ իմ վաղեմի սիրականս, իմ և-
«րազոյս միակ հեշտ նկարն, իմ հոգւոյս մշտակայ կուռքն, իմ սրտիս
«պետն ու սիրապետն. մնաք բարեաւ ուրեմն վերջին անգամ, ո՜հ, Աբա՛մ,
«Աբա՛մ . . . մնաս բարեաւ անդառնալի, ո՜հ, եղբայր իմ, բարեկամդ իմ,
«մնաս բարեաւ, յաւէտ . . . ընդ միշտ . . . քոյդ

«ԱԼԻՆԷ» :

Աբամ ցասաքին, երկար աղաղակ մը կ'արձակէ և հեծկլտալով) Բայց
ինչո՞ւ . . . ո՜հ . . . բայց ինչ պատճառաւ . . . : (նամակը յետ-
էն կ'էնայ սրտ ծալքէ նամակ մ'ևս կ'առնէ դուրս) Ա՜հ . . . .
(վրան կ'յարձակի Աբամ և ջոյն ջեռնէն կ'ծուվէ ու կ'քանայ) Լարաէլն
է . . . (կ'կարդայ) .

«Պ· Աբամ,

«Օր· Ալինէ չկարողացաւ պատճառը խօսիլ, դրիչը չէր քալեր . . . . :
«Ուստի կ'պարտաւորիմ, թէև որքան դառն լինի իմ պաշտօնս, ես ինքս
«խօսիլ և չլռնայնել ձեզ դէմ վերջին ցաւ մը· Օր· Ալինէի հօրեղբայրն՝ Պ·
«Վահրամ, նշանուած է ձեր քրոջ, Օր· Աստինէի հետ . . . : Մնաք բար-
«եաւ, Պ· Աբամ, քանի որ կ'պարտաւորիմ մեկնիլ և Ալինէի ընկերանալ
«մինչև իր վանքի դուռն . . . : Ջաջուելիւն մղձեալ ձեզ այս բուռն և
«անբևակայելի հարուածին համար, Մնամ ձերդ

«ԼԱՐԱ» :

(Աբամ ջլմկնար ու ապուշ կրնայ կանգ կ'առնուա արձանացեալ. ապա
կ'ոլնափէ, կ'ուզէ խօսիլ, բայց արցունքները կ'ուղղուն իր կոկորդն և կ'նե-
պատ ընկնելուն վրայ՝ ջլատուն իր ներքոյ ջեջ բռնելով: Յանկարծ ապ-
կ'ելնէ, սպրդ ջեռնէն կ'ելնէ ջայլացմամբ և իւնէրմի դուրս ելած կ'ա-
ղաղակէ) .

Կեանք . . . կամ . . . մա՛հ . . . (և ջեռքի դուրս կ'քայանայ) :

(Վարագոյրը կ'ինկնէ) :

(Շարունակելի) Հ·

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՑԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

Հրատարակեալ ի Մխիթարեան Միաբանութենէ

Հատոր Ա.

ԱՒՍՏՐԻԱ

Տետր Ա.

Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Կայսերական Մատենադարանին

Ի ՎԻԵՆՆԱ Գին 1,80 Ֆր.

ԱՌՏՆԻՆ

ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Յօբինեց

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպագր. Ն. Կ. Պէրպէրեան. Գին 8 դահեկան արծաթ.

ԹՈՒՂԹԻ ՓԱՌԲ

Հոգեբանական վէպակ. Գրեց

ԱՐՇԱԿ ԷՖ. ՋՈՊԱՆԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպագր. Թ. Սանճագճեան—1892—Գին 5 ղր. արծաթ

ԳԹՈՒԹԻՒՆ

Ֆրթիռ ուած. — Նոյն Հեղինակի — Գին 1 ղրչ.

ԻՄԱՍԻ ԻՄԼԱ

Եախօտ ՏՕՂՐՈՒ ԵԱԶՄԱՔ ՈՒՍՈՒԼԸ

Հեղինակ

ՊԵՏՐՈՍ ԷՖ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Գին 3 ղրչ. արծաթ։ Կ՚գանուի ամեն գրավաճառաց քովէ։

ՐԼՀՆԻ-ՄԱԻ ԴՐԱԼԸ ՎԻ ԹԼՐՃԼԻՄԼ

Առաջին տպել

Գին 60 փարայ։ Նոյն հեղինակէն։

ՆՈՐ ԲԱՌԱԴԻՐՔ

ՀԱՑԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

Յօբինեց

Ս. ՄԱՆ ԷՖ. ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Տպագր. Նշան Կ. Պէրպէրեան։ Գին 18 ղրչ. արծաթ։

ՊԱՏՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Արեւելեան Մամլոյ տարեկ լինն է Զմիւռնիոյ համար $3\frac{1}{2}$ արծաթ մէճիտիյէ, իսկ դուրսերու համար՝ 4։

Բաժանորդագրութիւնն տարեկան է, եւ ծանուցաբէ կ'սկսի՝ ով որ տարուան ընթացքին մէջ բաժանորդագրուի, արդէն հրատարակեալ ամսագրերը կ'ընդունի։

Աղգ, գաստատուայ համար տարեկ լինն է $2\frac{1}{2}$ մէճիտ։

Խմբագրութեանս վերաբերեալ ամեն նամակ, ձեռագիր պէտք է ուղղել առ Խմբագիր-Տնօրէնն Մ. Մամուրեան։

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Բաժանորդ գրուիլ ուզողը կրնայ դիմել
ՋՄԻՒՌՆԻԱ առ Խմբագիր-Տնօրէնն.
Կ. ՊՕԼԻՍ Մեծ. Ն. Կ. Պէրպէրեան. Լաւկ Ջապթէ ճապթեսի, 63.
» » » Տիրան Աղասեան, Մէհմէտ-Ալի փաշա խան 7.
ՏՐԱԶՈՆ Մեծ. Գարուն Մ. Զիլինկիրեան.
ՄԱՐՍԻԼԻԱ Մեծ. Մ. Միրզայեանց. M. S. Mirzayantz. MARSEILLE.
ՄԱՆՉԷՍԹԷՐ Մեծ. Տիգրան Վարպետեան. M. Dicran Varbetian MANCHESTER
ԿԱՐԻՆ Մեծ. Վ. Մատոյեան.
ԴԱՀԻԲԻ. Ն. Մ. Ազգապաշեան.
ԱՄԱՍԻԱ Մեծ. Յ. Սէֆէնեան